

VASA UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Institutionen för nordiska språk

Teija Vanhala
Språksociologi på språkgränsen
Svenskhetens historia i Merikart och läget i dag

Avhandling pro gradu i nordiska språk

Vasa 2007

INNEHÅLL

1 INLEDNING	5
2 BAKGRUND	6
2.1 Syfte, material, metoder	6
2.2 Begrepp	7
2.2.1 Språksociologi	7
2.2.2 Språkgräns	9
2.2.3 Tvåspråkighet	11
2.2.4 Modersmål	14
3 SVENSKHETENS HISTORIA I MERIKART	16
3.1 Historisk översikt	16
3.2 Svenskhet	18
3.2.1 Allmänt	18
3.2.2 Näring	22
3.2.3 Äktenskap	23
3.2.4 Yrke och tjänst	24
3.2.5 Skola och hobbyer	25
3.2.6 Språk och dialekt	28
4 DAGENS SVENSKSPRÅKIGHET I MERIKART	33
5 ENKÄTUNDERSÖKNING	34
5.1 Undersökningens målsättning	34
5.2 Informanturvalet och kriterier	35
5.3 Metoder och behandlingssätt	37
5.4 Resultat	40
5.4.1 Frågeformuläret	40
5.4.2 Intervjuerna	74
5.5 Undersökningens slutsatser	81

LITTERATUR	84
BILAGOR	
Bilaga 1. Kartan	88
Bilaga 2. Frågeformuläret	89

VAASAN YLIOPISTO**Humanistinen tiedekunta**

Laitos:	Pohjoismaisten kielten laitos
Tekijä:	Teija Vanhala
Pro gradu -tutkielma:	Språksociologi på språkgränsen Svenskhetens historia i Merikart och läget i dag
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Pohjoismaiset kielet
Valmistumisvuosi:	2007
Työn ohjaaja:	Christer Laurén

TIIVISTELMÄ:

Merikaarto on 1 300 asukkaan kylä Vähänkyrön kunnassa noin 20 km Vaasasta sisämaahan päin. Vaikka kunta on virallisesti suomenkielinen, on Merikaarossa melko runsaasti ruotsinkielisiä tai ruotsin- ja suomenkielisiä asukkaita. Syynä tähän ovat mm. ruotsin kielen monisatavuotiset perinteet alueella ja sijainti ruotsinkielisen asutuksen läheisyydessä, avioliitot ruotsin- ja suomenkielisten välillä sekä muuttoliike.

Tutkielmani tarkoituksena on kartoittaa ruotsin kielen historiaa ja kielen nykytilannetta Merikaarossa. Käsittelen tutkimusaiheeseen liittyviä tieteellisiä teorioita sekä määritelmiä, joita voidaan myös soveltaa tutkimukseni empiirisen osan vastausten käsittelyssä. Käytän materiaalina kirjallisia lähteitä selvittäessäni ruotsin kielen historiaa kylässä. Selvitän ruotsin ja myöskin suomen kielen käyttöä kylässä nykyään sekä asenteita ruotsin- tai kaksikielisyyteen kyselytutkimuksen sekä haastatteluiden avulla.

Eri kielten välisen kontaktin edellytyksenä on sellainen kielellinen, sosiaalinen tai maantieteellinen tilanne, joka aiheuttaa vuorovaikutusta kahden kielen välille. Tätä vuorovaikutusta voidaan tutkia useiden eri tieteenalojen näkökulmasta. Tutkimuksessani käytän kvalitatiivista metodologiaa. Tutkimukseni lähtökohta on deskriptiivinen ja näkökulmani on lähinnä kielisosiologinen.

Merikaarron ruotsinkielisen vähemmistön sijaan voidaan puhua alueen ruotsin- ja suomenkielisestä ts. kaksikielisestä väestöstä. Kaksikielisyys on tutkimukseni tulosten mukaan varsin yleistä alueella ja siihen ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat monet eri tekijät. Ruotsin kieltä käytetään kuitenkin lähinnä perheen keskuudessa ja työn yhteydessä, mutta monet kokevat viestintävälineet tärkeäksi kanavaksi sekä symboliarvoltaan että ruotsin kielen säilyttämisen kannalta. Asenteet ruotsin kieltä kohtaan ovat alueella pääosin myönteisiä, eikä ns. kielirajaa tai kielten välistä kontaktia koeta ongelmallisena.

AVAINSANAT:

Merikart, Språkgräns, Tvåspråkighetszon, Språksociologi

1 INLEDNING

Merikart är en by med cirka 1 300 invånare i en finskspråkig kommun Lillkyro med totalt cirka 4 700 invånare. Byn är stor i arealen och utgör den västraste delen av Lillkyro. Den gemensamma gränsen med Korsholm kommun är lång men till största delen skogig. En viktig trafikled till och från byn har varit Kyro älv. Avståndet till Vasa är cirka 20 kilometer vilket nuförtiden betyder cirka 20 minuter. De närmaste byarna i Korsholm är svenskspråkiga medan de i Lillkyro är finskspråkiga. Merikart by var administrativt och geografiskt en by av Korsholm socken ända till år 1607 då den förenades med Lillkyro socken. Administrativt sett innebar förändringen alltså en förändring från en svenskspråkig kommun till en finskspråkig kommun. En karta över Merikart och omgivningen bifogas. Kommungränser och byns gränser anges i kartan.

I dag är Merikart ett tätbebyggt och utvecklande område. Ett vackert landskap med ån som delar byn, gamla byggnader som minnesmärken, samt en vänlig och trygg atmosfär kommer ofta först till tankarna. Man kommer kanske inte så ofta att tänka på att språkkontakten mellan svenska och finska har överlevt i flera hundra år i byn och lever och utvecklas även i dag trots att ingen officiell status för svenska finns. Man kan grovt förenklat säga att det finns gamla svenskspråkiga anor i byn, men läget nära de officiellt svensk- och tvåspråkiga områden samt äktenskapen mellan de svensk- och finskspråkiga gör att det kommer också nyare svensk- och tvåspråkighet till byn.

2 BAKGRUND

2.1 Syfte, material, metoder

Mitt syfte är att kartlägga både svenskhetens historia och läget i dag i Merikart. I praktiken betyder detta i allt större utsträckning tvåspråkigheten i Merikart. Jag behandlar först olika teorier och definitioner angående mitt forskningsämne som också kan tillämpas i den empiriska delen av min undersökning. Det språkliga beteendet är i viss mån universellt. Som material använder jag skriftliga källor för att utreda svenskhetens historia i byn. Dels kan den historiska utvecklingen hjälpa oss att förstå nuläget och dess olika bakgrundsfaktorer, dels måste man ta reda på olika faktorer som påverkar läget och språkanvändningen i dag. Svenskans och finskans vardagsanvändning och hur folk ser svenskheten i dag ska jag undersöka med hjälp av frågeformulär och intervjuer. Det empiriska materialet består av 13 svensk- eller tvåspråkiga individer av vilka jag har intervjuat 3 och till 10 sändes frågeformuläret per post. Materialet är inte stort men belyser ändå språksituationen och de språkliga vanorna hos svensk- eller tvåspråkiga individer och familjer i Merikart. I enkätundersökningen använder jag kvalitativa metoder eftersom jag utgår ifrån observationer och försöker samla och ordna dem till en sammanfattande bild.

Min synpunkt och undersökningsmetod är deskriptiv. Jag beskriver hur och när svenskheten i Merikart har utvecklats och förändrats och hurdana attityderna till svenskheten är i dag. Jag närmar mig ämnet närmast på mikronivån, jag behandlar alltså små sociala enheter som familjer. Men i viss mån förknippar jag de mindre enheterna med de större sociala enheterna, alltså med omgivningen och samhället. På makronivån gör jag en del jämförelser mellan Merikart och en annan tvåspråkig ort i Finland.

Min synpunkt är mest språksociologisk och mindre sociolingvistisk vilket betyder att man i någon mån måste skilja mellan språksociologi och sociolingvistik. Den deskriptiva eller beskrivande språksociologin vill utreda vem som talar på vilket språk med vem, när och i vilket syfte. Då kan man föreställa sig en bild av normerna bakom

och attityderna till språkbruket och av förändringar. Forskningen intresserar sig för vilket samband sociala och kulturella faktorer har med språk och tal samt med attityder till språk och tal. (Thelander 1974: 63, 66.) Då forskar man mest i det talade språket. Man måste också komma ihåg att samhällen är olika t.ex. socialt, historiskt eller geografiskt sett och att de språkliga förhållandena och betingelserna varierar i olika samhällen och vid olika tider. Utgångspunkten för min forskning är i stort sett språksociologisk, kanske även i viss mån språkantropologisk. Jag vill dock påpeka här att för att få en helhetsbild av språksituationen med dess bakgrund i Merikart borde man skriva en mer omfattande studie.

2.2 Begrepp

En förutsättning för språkkontakten är ett sådant språkligt och socialt läge eller ett språksamhälle som förorsakar växelverkan mellan minst två språk. Man kan forska i språkkontakten ur språkvetenskapens synvinkel, men också ur sociologins, antropologins, etnologins eller pedagogikens, särskilt tvåspråkighetens, synvinkel. (Grönholm 1988: 22.)

2.2.1 Språksociologi

Under termer språksociologi, sociolingvistik och språkantropologi sammanfattas olika strävanden att vetenskapligt beskriva sambandet mellan språk och samhälle. Språksociologin tillämpar sociologiska aspekter och metoder på språkliga fenomen dvs. språksociologin behandlar med sociologiska metoder sådana problem som gäller språkets funktion och varieteter i tal och skrift inom ett samhälle (Loman 1972a: 5; 1972b: 19-20). Loman (1972b:19-20) fortsätter att definiera språksociologin som en vetenskapsgren som behandlar språkliga beteenden sedda i samband med de talandes och skrivandes sociala egenskaper och kulturella bakgrund. Enligt Trudgill (1974: 40-41) handlar språksociologin framför allt om hur, när och varför människor i olika samhällen använder sina språkvarieteter. Där kan sociala, politiska och pedagogiska sidor av förhållandet mellan språk och samhället tas upp. Thelander (1974: 67)

karaktiserar att en viktig metodologisk skiljelinje i språksociologin går mellan undersökningar kring människors rapporterade inställning till språk och språkbrukare och undersökningar av observerat språkbruk. Man kan alltså konstatera att när man talar om språksociologin lyder frågan hur språk och språkbruk återspeglar den sociala strukturen.

Samhället inverkar på språket och språket inverkar eventuellt på samhället. Språket är i hög grad ett socialt fenomen, och ett mycket variabelt fenomen, och denna växling kan ha lika mycket med samhället som med språket att göra. Sociolingvistikens sysslar med språket som socialt och kulturellt fenomen. (Trudgill 1974: 39.) Loman (1972a: 5) beskriver sociolingvistikens som en lingvistisk vetenskap med intresse för språkets sociala funktioner och varianter. Enligt Trudgill (1974: 40) undersöker sociolingvistikens språket i dess sociala sammanhang: sociolingvistikerna är intresserade av hur vi kan förbättra våra teorier om språkets natur och hur och varför språket förändras. Thelander (1974: 33) skriver att sociolingvistikens med andra ord förklarar språklig växling i den utomspråkliga situationen, och att den vill påvisa regelbundenheter i språket genom att betrakta språket i dess sociala sammanhang. Man kan alltså under sociolingvistikens förklara språklig variation och förändring.

Einarsson (2004: 14-16) utgår i sina definitioner från ordbildningen och säger att sociolingvistikens verkar vara en språkvetenskap som försöker förklara språkliga fenomen utifrån samhällliga faktorer medan språksociologin vill belysa sociala förhållanden i ljuset av språkliga beteenden. Enligt honom används dock orden sociolingvistik och språksociologi ofta synonymt och han hänvisar till vetenskapliga ordböcker och i synnerhet till engelskspråkig litteratur. I allmänhet kan nyanskillnaden i perspektiv, antingen det lingvistiska eller det sociologiska, för det mesta vara försumbar. Einarssons definition för vetenskapsgrenen i fråga är att den är studiet av språklig variation och förändring i ett socialt och kulturellt perspektiv vars kännetecken är tvärvetenskaplighet.

Det kan tilläggas att Hannerz (1972: 195-206) påpekar att även socialantropologin omfattar studier av hur språk används och uppfattas. Socialantropologerna betonar

betydelsen av kulturell variation mellan olika samhällen och deras viktigaste arbetsform är det intensiva fältarbetet. Språkliga frågor anknyter till socialantropologin på det sättet att man studerar vilka språkformer som används i bestämda situationer, av människor i olika relationer och olika roller, dvs. man studerar språkformernas olika sociala betydelser. Utöver den språksociala kompetensen har socialantropologerna intresse för kulturella variationer och de gör jämförelser mellan samhällen. I stället för att forska i företeelser i ett språk utgår socialantropologerna från en social enhet och tar i sin analys den eventuella två- eller flerspråkigheten som en naturlig del av samhället eller det sociala systemet. Språkantropologin tillämpar alltså antropologiska metoder och synpunkter.

2.2.2 Språkgräns

Vi kan konstatera att Merikart ligger på språkgränsen. Det betyder ofta att språkliga, sociala och historiska orsaker påverkar förhållanden på båda sidorna av språkgränsen och att det oftast är omöjligt att noggrant definiera var språkgränsen ligger. Tidigare ansåg man att det var möjligt att rita upp en språkgräns mellan den svenskspråkiga kustbefolkningen och den finskspråkiga inlandsbefolkningen, men senare har man konstaterat att den så kallade språkgränsen utgör närmast en tvåspråkighetszon mellan två enspråkiga områden (Tandefelt 1996: 3).

Språkgränsen är alltså ingen strikt gräns varken på kartan eller bland befolkningen. Dell'Aquila (se 2004: 103-117) strävar efter att presentera en sammanfattande bild över de europeiska ländernas språkliga situation. Han närmar sig tvåspråkigheten i hela Finland genom lagstiftning i stället för genom de olika språkens geografiska gränser eller utbredning. Han konstaterar att grundlagen i Finland och den finländska språkpolitiken möjliggör språkbruket i administration, skola och kommunikationer på individens modersmål dvs. på ettdera av de två officiella språken. Då betonar man mest två språks tillvaro sida vid sida i stället för två språk på var sin sida. Enligt Allardt & Starck (1981: 131-132) är språklagstiftningen i Finland en blandning mellan den territoriella och den personella principen dvs. de svensk- och finskspråkiga områden och språkregistrering, dessa på statens plan. Också inom tvåspråkiga kommuner kan det

finnas språkgränser. Historiskt var uppdelningen i finska och svenska byar klar medan den svensk- och finskspråkiga bosättningen i dag är blandad men gränsdragningar kan förekomma. För det första kan språken exempelvis ha en kontextuell effekt t.ex. individerna väljer att bo i en by eller en stadsdel med en bestämd språklig lokalfärg, för det andra kan det vara betydelsefullt att välja och upprätthålla sin språkliga identitet och ange sin språkliga tillhörighet på olika mer eller mindre synliga sätt. Språkgränsen är väl inte konkret eller synbar i ovannämnda fall.

Allmänt taget kan man konstatera att olika problem och olika uppfattningar kan uppstå i samband med definitionerna av språkgränser och språkkartor och det som de representerar. Man kan utgå ifrån var språkgränserna går och vad de egentligen är, eller vilka som klassificeras som språk eller olika språk. Det är vanligt att ta upp sambandet mellan identifikation och grupp, t.ex. hur man ska definiera en etnisk grupp och om alla medlemmar av en etnisk grupp talar samma språk, och på vilken metod man kan mäta dessa drag med. Det är också anmärkningsvärt att förhållandena i ett mindre administrativt eller geografiskt område kan skilja sig från hela landets förhållanden. Att dra språkgränsen på kartan över gles- eller obebygda områden kan också vara svårt. Bl.a. ovannämnda saker och mycket annat kan analyseras inom språkgeografien dvs. vetenskapen som handlar om var man talar vilket språk till skillnad från areallingvistik som handlar om språkformens geografiska spridning. Den uppritade språkkartan kan representera olika saker utgående ifrån vad man vill. Det skulle ofta krävas att rita upp flera kartor över ett område för att beskriva den mest realistiska språksituationen, i praktiken måste man ofta samla in olika data på en karta. (Dell'Aquila 1997: 103-118.) Man kan kort sammanfatta att på en hypotetisk språkkarta över Merikart ser man ovannämnda problem i en mindre skala: området är stort och i vissa delar obebyggt, områdets språksituation skiljer sig från kommunens eller hela landets situation, dialekter talas. Det torde vara nästan omöjligt att dra gränser mellan de s.k. etniska grupperna i området eller gruppera befolkningen i större enheter enligt språkgruppsidentifikationer. Om man utgår ifrån administration eller den officiella språkregistreringen kunde hela området nästan uteslutande anses som finskspråkigt. Ifall man i stället utgår ifrån de två språkens funktion kunde man kanske karakterisera byn på ett helt annat sätt. Ifall man utgår från båda språkens vardagsanvändning kan man rita upp en tredje karta. Det finns

hur många olika alternativ som helst men man ser tydligt att praktiken orsakar snabbt olika svårigheter i fråga om språkkartor och språkgränser.

2.2.3 Tvåspråkighet

I Finland har vi två officiella språk, finska och svenska. Dessutom finns det i vissa områden i Lappland ett regionalt officiellt språk, samiska. Förhållandet mellan finska och svenska i Finland betyder alltså inte förhållandet mellan majoritets- och minoritets-språk. Angående tvåspråkigheten kan man skilja mellan tvåspråkigheten hos individer eller i samhället.

Då två språk eller språkvarieteter har olika funktioner så att det ena språket används i vissa sammanhang medan det andra språket används i övriga sammanhang kallas fenomenet diglossi (Herberts 1980: 3). Dell'Aquila (2004: 178) framhäver att det finns diglossi på Österbottens landsbygdsområden. Man kan anta att då används svensk dialekt i privata sammanhang medan standardsvenska i offentliga sammanhang. Sandlund (1972: 131) konstaterar att i hans undersökning om språkgruppsidentifikation i Finland förefaller en liten del av de undersökta leva i diglossi: de talade enbart svenska hemma men finska på arbetsplatsen.

Tvåspråkigheten kan definieras inom olika discipliner och för olika ändamål på olika sätt, samt ur individens eller ur samhällets synpunkt. Skutnabb-Kangas (1981: 84-94) presenterar definitioner av tvåspråkighet där man kan skilja mellan tre olika huvudtyper, förutom individens ursprung dvs. att individen har ända från början lärt sig två språk i familjen av infödda talare och använt språken parallellt. De första definitionerna av tvåspråkigheten baserar sig på individens kompetens, dvs. hur man behärskar två språk. Den andra typens definitioner baserar sig på båda språkens funktion hos eller för en tvåspråkig individ och i ett tvåspråkigt samhälle, dvs. till vad man använder två språk. För det tredje, definitionerna kan basera sig på individens och omgivningens attityder, dvs. på en egen uppfattning av hur man identifierar sig med båda språken och hur väl man själv tycker man behärskar de båda språken; eller hur omgivningen bedömer talarens kompetens. Skutnabb-Kangas (1981: 84-95) diskuterar ovannämnda

definitioner och anser att med hjälp av en kombination av flera tvåspråkighetskriterier kunde en generell definition uppnås. Skutnabb-Kangas (1981: 95) fortsätter att i stället för definitioner kunde man hellre beskriva tvåspråkighetsprofiler och karakterisera de tvåspråkiga: man kan utgå från personen själv, hur han eller hon lyckas kommunicera med omvärlden; eller man kan utgå från samhället, hur de andra ser den tvåspråkiga individens kommunikationsförmåga. Dessutom kan man i en förenad tvåspråkighetsprofil ta hänsyn till både talarens och omgivningens syn och attityder. Sammanfattat kan man konstatera att i fall man vill definiera och profilera tvåspråkigheten, måste man beakta alla sidorna och alla definitionerna. Det viktigaste är enligt Skutnabb-Kangas (1986: 53) att definitionen av tvåspråkigheten måste väljas eller göras enligt målsättningen, alltså till vilket syfte och ändamål man vill använda begreppet. Detta är viktigt i synnerhet i språkundervisningen men också i forskningen.

Tvåspråkigheten kan granskas på olika sätt. Man kan skilja mellan utgångspunkter för att bli eller vara tvåspråkig. Tvåspråkigheten kan vara antingen kulturell eller naturlig. Man talar om kulturell tvåspråkighet om en person utöver sitt modersmål genom studier medvetet tillägnar sig ytterligare ett språk, medan personen når naturlig tvåspråkighet genom automatisk inläring i autentisk kontakt med båda språken. (Thelander 1974: 46.) Skutnabb-Kangas (1981: 97) skriver att naturligt tvåspråkiga har lärt sig båda språken som naturliga kommunikationsmedel utan formell undervisning i sin dagliga miljö. I kulturell tvåspråkighet skiljer hon mellan skoltvåspråkighet som resultat av inläring av ett främmande språk i skolan med färre tillfällen att använda språket i naturliga kommunikationssituationer, och kulturell tvåspråkighet som resultat av inläring av ett främmande språk i vuxenålder för arbetets skull, för resor eller för utländsk litteratur. Enligt henne (1981: 99) kan man vidare skilja mellan folktvåspråkighet och elittvåspråkighet. De folktvåspråkiga är tvungna eller tvingas att lära sig det andra språket i kontakt med de människor som talar det t.ex. medlemmar av språklig, social eller politisk minoritet i avmaktsposition eller under förtryck. De elittvåspråkiga når oftast frivilligt och privilegierat språkkunskaper i det andra språket genom att resa, bo, arbeta eller studera i det andra språkområdet t.ex. barn och ungdomar vars föräldrar jobbar några år utomlands. Utgångspunkten att eventuellt bli eller vara tvåspråkig varierar också beroende på om man hör till en språklig, politisk

eller ekonomisk majoritet eller minoritet (Skutnabb-Kangas 1986: 55-60). Detta kan förstärka eller försvaga behovet av att bli eller vara tvåspråkig och olika faktorer t.ex. familjens interna tryck, majoritetens tryck, skolundervisning eller arbetsliv påverkar.

Tvåspråkighet eller bilingualism betyder att två språk används i ungefär samma funktioner hos individer i ett tvåspråkigt samhälle. (Loman 1972a: 10.) Att tvåspråkigheten i ett område över huvud taget kan bevaras, krävs det att de båda språken har olika funktion, att de används vid olika tillfällen eller sociala sammanhang (Loman 1972b: 23). Man kan lägga till att utvecklingen i dag har dels lett till förändring av den funktionella fördelningen mellan språken, dels att den så kallade tvåspråkighetszonen täcker större delar av tidigare enspråkigt svenskspråkiga områden i landet (Tandefelt 1996: 3). Samtidigt kan man påpeka, att flera undersökningar hänvisar till att i olika delarna av landet där svenskan står i kontakt med finskan, är talarna i varierande grad tvåspråkiga. I praktiken bor den största delen av de enspråkiga svenskarna på landsbygden. Den allmänna trenden är dock att folk flyttar till tätorter och industricentra, alltså utvecklingen innebär en ökad urbanisering men också en ökad tvåspråkighet för de svenskspråkiga. Med andra ord flyttar man då från en helsvensk miljö till en tvåspråkig. (Fiilin m.fl. 1980: 78.) Utvecklingen leder inte alltid till tvåspråkighet. Nyholm (1980: 67) tycker att i Helsingfors ligger även den faran att svenskans prestige minskar till den grad att man frivilligt helt övergår till finska i allt fler sammanhang särskilt i de lägre socialgrupperna. I huvuddrag tycks forskarna vara eniga om att svenskheten i Finland allt mer kommer att bli tvåspråkigheten i Finland, men att färdigheterna i svenska och i tvåspråkigheten är och troligen kommer att förbli starka.

Man kan bli eller av någon anledning tvingas bli tvåspråkig antingen som tillägg till modersmålet eller på bekostnad av modersmålet. Då blir man närmast dominant i det nya språket i stället för tvåspråkig och barn och barnbarn blir ofta enspråkiga i det nya språket. Om man i sådana fall vill bibehålla sitt eget modersmål, i vissa fall också sin egen kultur, måste man bli tvåspråkig. Allmänt taget varierar attityderna till tvåspråkigheten och till de tvåspråkiga mycket både historiskt sett och i olika delar av världen. (Skutnabb-Kangas 1986: 45.)

I Finland ser man två- eller flerspråkigheten oftast positivt både i lagstiftning och på individens nivå. Vi har skolundervisning i ett eller flera främmande språk, vi har språkbadsskolor, vi behöver flera språk i arbetslivet och i studierna, vi har olika kommunikationer och kulturella förbindelser särskilt med s.k. världsspråk men också med båda inhemska språken. Vi tycker att blandäktenskapen ger barnen goda förutsättningar för att bli två- eller flerspråkiga. De inhemska språkens status värderas oftast högt. Finlandssvenskarna representerar alltså ingen socialt eller ekonomiskt ojämlig minoritetsgrupp, utan en med grundlag skyddat minoritet med ett eget nätverk av sociala och kulturella organisationer, och vars språk används utomlands och har ett högspråksstatus i ett annat land (Tandefelt 1996: 5). Det finns dock stater i världen där tvåspråkigheten ses mer negativt, länder t. ex. med stor invandring som Sverige eller med flera gästarbetare som Tyskland. I sådana länder har man ofta ett officiellt språk eller ett majoritetsspråk, och de som flyttar in borde bli aktivt majoritetsspråkiga. Skutnabb-Kangas (1981: 78) skriver, att de flesta av världens tvåspråkiga är så att säga tvingade till tvåspråkigheten för att både kunna ta del i majoritetssamhällets liv och behålla sin egen kultur. Hon lägger till att minoritetsmedlemmarna är oftast mer tvåspråkiga än majoritetsmedlemmarna. I Finland har man i 1950 års folkräkning frågat efter kunskaper i de båda inhemska språken, och då uppgav 46 % av svenskspråkiga men 8 % av finskspråkiga att de talade det andra språket. (Skutnabb-Kangas 1981: 27.)

2.2.4 Modersmål

Såsom tvåspråkigheten kan man definiera också modersmålet på olika sätt. Modersmålet är en emotionell och känslomässig fråga, frågan om identifikation och grupptillhörighet, modersmålet är rötter, personlighet och kulturarv. Modersmålet kan ha betydelse i personlig utveckling och på modersmålet bygger, åtminstone delvis, inläring och undervisning. Frågan om modersmålet får vikten på olika sätt i olika tider i olika samhällen men har aktualiserats även i Skandinavien efter allt fler språkliga minoriteter och etniska grupper. (Skutnabb-Kangas 1981: 20-21, 41-42.)

Det är ofta lätt för personen att säga vad som är hans eller hennes modersmål, men så är det inte alltid. Man kan ha ett eller flera modersmål, modersmål kan ändras under livets

gång och i olika livssituationer, och framför allt kan man definiera modersmålet på olika sätt enligt olika kriterier. (Skutnabb-Kangas 1986: 28.) Man kan förenklat sammanfatta att som modersmålskriterium kan man enligt Skutnabb-Kangas (1986: 29-31) använda fyra olika faktorer: personens ursprung dvs. modersmålet är det språk man har lärt sig först, personens kompetens dvs. modersmålet är det språk man behärskar bäst, språkets funktion dvs. modersmålet är det språk man använder mest, eller personens eller omgivningens identifikation, i så fall är modersmålet alltså det språk man identifierar sig med eller identifieras av andra. För det femte finns det så kallade populäruppfattningar om modersmålet, vilka bygger på i barndomen inlärd och automatiserade saker t.ex. att räkna, tänka och drömma, men de har mest med personligheten än med modersmålet att göra. Man kan ta upp fördelar och nackdelar i olika modersmålsdefinitionerna. Genom att kombinera olika kriterier framlägger Skutnabb-Kangas (1986: 31) en definition av modersmålet: att modersmålet är det språk som man har lärt sig först och som man identifierar sig med.

3 SVENSKHETENS HISTORIA I MERIKART

3.1 Historisk översikt

Flera gravfynd t.ex. mynt, vapen, tyg, smycken, kärl och övriga fynd t.ex. en svärd, en båt, en eldsten osv. visar att det har funnits befolkning i Lillkyroregionen även i flera tusen år (Huurre 1995, Taittonen 1999).

På 600 - 800-talen hände någonting, ingen vet riktigt vad, och regionen avfolkades; även annorlunda tolkningar finns. Efter det började emellertid tavastlänningar göra sina jaktfärder ända till Österbotten. Namnet Pohjan Kyrö antas komma ur tavastlänningar till skillnad från Hämeen Kyrö. Pohjan Kyrö bestod då av stora regioner i närheten av Kyrö älv. (Taittonen 1999: 169-170.) Lillkyro hette Alastaro (Karttunen 1964: 61).

Handelsmän från Egentliga Finland, Sverige och Tyskland kom via havet och längs älven till inlandet, några bosatte sig. På 1200-talet flyttade svenskspråkiga över Kvarken. De bosatte sig oftast i skärgården och i kusttrakterna. Jordregionerna var betydligt annorlunda på den tiden jämfört med i dag eftersom landhöjningen vid Bottenviken har förändrat och förändrar strandlinjen. (Kukko 2005.) År 1557 fanns det 160 hus i Alastaro av vilka 23 i Merikart, totalt ca 1200 invånare (Perinnealbumi 1982: 642). Under flera sekler hörde Merikart till Korsholm.

De viktigaste näringarna var jakt, fiske och jordbruk. Stora skogar sträckte sig upp för Kyrö älv men man gick på jakt också till fjärran ödemarker. De viktigaste jaktdjuren var älg, vildren, ekorre, räv, lodjur, bäver, mård; även varg och björn på grund av hotet de förorsakade. (Karttunen 1964: 47-48.) Havsfiske i form av större båtlag som oftast bestod av flera män från samma by var viktigt. Man fiskade strömming, sik, lax, braxen, nors, id; samt säl på isen på vårvintern. Havet sträckte sig till Merikart på 1500-talet. På 1600-talet hade havet lämnat Merikart på grund av landhöjning. Detta förorsakade strider om fiskevatten mellan inlands- och kustbefolkningen. Jordbruket blev så småningom viktigare medan fisket förminskades, i Merikart kvarstod fisket till början av 1800-talet. (Kukko 2000: 4-14; 2005.) De för Österbotten karakteristiska slätterna har blivit

uppröjda närmast på 1700-1800-talen, i Lillkyro något tidigare eftersom kommunens areal är liten (Karttunen 1964: 104).

Arealen i Lillkyro är liten men jordbruket utvecklades och befolkningen var relativt stor och välmående. Ett särprägel har varit de små sociala skillnaderna. Lillkyro blev en församling och en kommun 1607 och samtidigt överfördes Merikart från Korsholm till Lillkyro. Som ett tecken på förmögenhet byggdes en ny stenkyrka 1803 i kyrkoby i stället för den gamla träkyrkan. (Perinnealbumi 1982: 645-646.)

Befolkningen minskade kraftigt och livet var svårt på 1600-talet. Klubbekriget hade förorsakat förluster. Invånarna var tvungna att betala höga skatter och skicka män till svenska stormaktskrig utomlands. Sjukdomar orsakade stor dödlighet både hemma och på krigsfältet. Den svåra hungersnöden dödade folk i slutet av 1600-talet. Det värsta var dock det stora nordiska kriget 1700-1721. Den svenska armén fick dra sig tillbaka efter slaget i Napue i Storkyro 1714, där praktiskt taget alla män från Lillkyro och de närmaste kommunerna dödades eller fängslades och fördes till Ryssland. Den ryska armén ockuperade hela Finland och härjade, rövade och brände i sju år, perioden kallas den stora ofreden. Hundratals barn rövades bort till Ryssland. Folk försökte fly undan fienden. I Merikart finns åtminstone två grottor där folk enligt muntlig tradition har gömt sig. (Karttunen 1964: 89-98.) Invånarantalet i Lillkyro var knappast 300 efter kriget (Perinnealbumi 1982: 647).

På 1700-talet spridde sig nya religiösa strömningar. Under åren 1730-1870 var Merikart centrum för s.k. mystiker med nära anknytning till kyrkan. Mystikerna läste och kopierade andliga böcker t.ex. andaktsböcker. (Lankinen 1994.) Biblioteket i Lillkyro grundades 1851 av kommunens invånare. Biblioteket har varit i verksamhet sedan dess och har tidvis varit ett av landets främsta bibliotek. 1858 grundades den första folkskolan i Lillkyro som även var den första i hela landskapet. Merikart fick sitt bibliotek 1863 och sin folkskola 1890. (Karttunen 1964: 205-210.) Kolkki herrgård byggdes 1799-1804, ett sågverk 1783, en klädesfabrik 1828; och flera vattenkvarnar och väderkvarnar i Merikart malde. En betydlig del av Lillkyro kommuns invånare fick sin utkomst genom plåtslageri el. bleckslageri (pläkkyrit), slakt (lahtarit) och vävslöjd

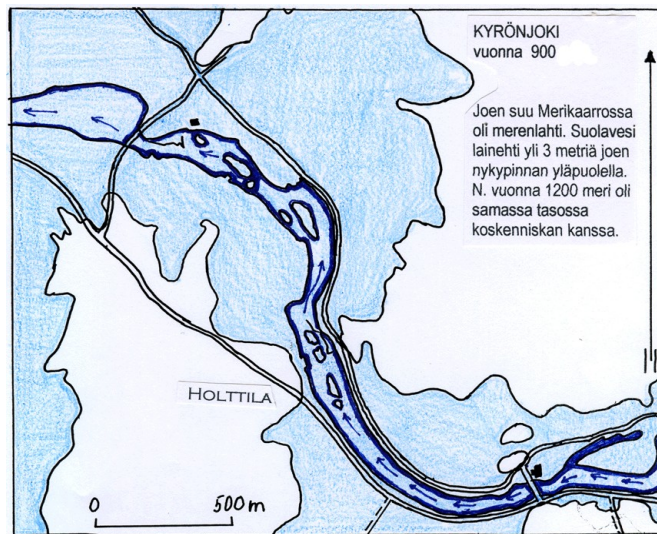
(kankurit) (Karttunen 1964: 168-170). Eftersom Merikart by ligger på båda sidorna av ån har man ofta varit tvungen att gå över, först med båt och över isen, senare har man byggt pråmar och broar av vilka två kvarstår: Kolkki bro (1922, 1977) och Merikart hängbro (1929). Nyskiftet i Merikart var i gång i 25 år och genomfördes slutligen 1962. (Kukko 2005.)

Invånarantalet i Lillkyro i början av 1900-talet var ca 5 300 personer av vilka de frånvarande var ca 1 000. Utvandring till Amerika var då vanligt. Majoriteten av invånarna var finskspråkiga medan ca 150 personer var svenskspråkiga. En privat svenskspråkig folkskola grundades 1910 i Merikart (Suomenmaa VII 1925: 125-126.) Merikart har växt kraftigt fr o m 1960-talet med de nya bosättningsområden Sausola, Holttila, Kolkki, Karra och Etelärinne. I dag finns det ca 1 300 invånare i byn. Gamla byggnader och miljö samt ort- och familjenamn påminner å sin del om det förflutna.

3.2 Svenskhet

3.2.1 Allmänt

Sedan gammalt är befolkningen i Lillkyro och Merikart finskspråkig. På 1200-talet flyttade de första svenskspråkiga invånarna över Kvarken och bosatte sig i Finlands kustområden (Taittonen 1999:167-168). Strandlinjen på den tiden skiljer sig betydligt från dagens och förändras hela tiden orsakad av landhöjningen (se karta 1 nedan). Det betyder att svenska språket har spritt sig mot inlandet och bland den finskspråkiga befolkningen. Samtidigt har den finska befolkning som flyttat till de svenska områden blivit mer svenskspråkiga. (Kukko 2005.) Det kan antas att en likadan språklig utveckling har skett också till motsatt riktning.

Karta 1. En by i den förändrade strandlinjen. (Kukko 2005.)

På karta 1 ovan kan vi se att den nuvarande byn var för tusen år sedan under havet. Havsytan var ungefär 3 meter ovanför den nuvarande vattenytan på Kyrö älv. Den svarta linjen med pilar mot havet visar Kyrö älv i dag.

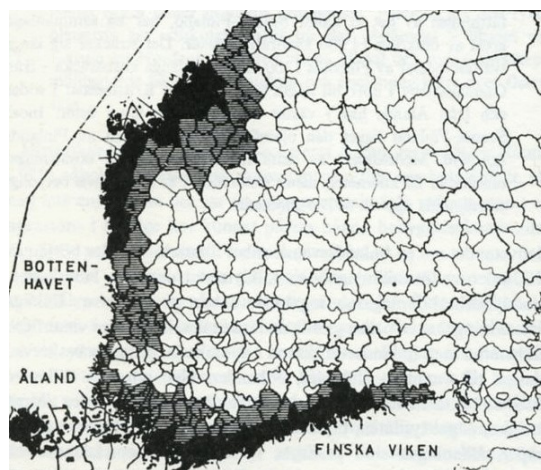
Merikart är ett exempel på ett område där tvåspråkighet har rått mycket länge. Tvåspråkighetens mönster har skiftat under olika historiska skeden vilket framträder både kollektivt och individuellt. Språkbruket bestäms ofta av utomspråkliga, sociala faktorer som också förorsakar att den språkliga situationen skiljer sig från tidigare. Grupper i Merikart har levt nära varandra i likartade levnadsförhållanden och enhetliga kommunikationsformer har uppstått. Språket i allmänhet avspeglar vad som är av central betydelse i den ena och i den andra kulturen. Social interaktion förutsätter ett gemensamt språk, och då måste man välja vilken parts språk som används. Problemen uppstår främst när de två grupper lever på långt avstånd från varandra t.ex. kulturellt, politiskt, ekonomiskt, socialt eller religiöst sett, eller upplever sitt eget språk som en symbol för identitet, makt, nationell kultur eller individens personlighet. (jfr Jaakkola 1973: 11-15; 29.)

Geografiskt sett utgör Merikart ett intressant område. Byn var en del av den svenskspråkiga kommunen Korsholm ända till år 1607. Då förenades byn med den finskspråkiga kommunen Lillkyro. Lillkyro är officiellt en enspråkig finsk kommun och

de övriga byarna är finskspråkiga trots att det i varje by lever svensk- eller tvåspråkiga. Byarna på andra sidan av kommungränsen är i stort sett svenskspråkiga. Skärpan i den geografiska språkgränsen har förändrats från tid till tid. I Österbotten var språkgränsen mer obestämd under 1600- och 1700-talen men blev senare skarpare och på de flesta områden förblev den nästan oförändrad långt in på 1900-talet. (Allardt & Starck 1981: 137-138.)

Den finländska språkstatistiken går tillbaka till år 1880. Prästerna som skötte folkbokföringen uppmanades att ange församlingsmedlemmarnas modersmål. Alla skulle då ha ett entydigt språk. Språkgrupperna levde allmänt taget mer åtskilt och de svenskspråkiga hade i praktiken nästan ett eget territorium. Av den svenskspråkiga befolkningen utgjorde endast en dryg tiondedel den lokala minoriteten i sin hemkommun, detta var fallet i Merikart. 60 % av den svenska befolkningen bodde i enspråkigt svenska kommuner och 26 % levde på orter med svensk majoritet. Antalet tvåspråkiga äktenskap och antalet personer med oklar språktillhörighet var stort i Merikart men bör ha varit litet i övriga delar av landet. (Finnäs 1997: 96.)

De fyra finlandssvenska områden i Finland är Åland, Nyland, Åbotrakten och Österbotten. Geografiskt mest enhetliga är både Helsingfors- och Vasaregionen. I karta 2 nedan anges de svenska bosättningsområden år 1910 som svarta områdena medan de streckade områdena antas under tidigare perioder ha varit åtminstone delvis befolkade av en svenskspråkig befolkning. (Allardt & Starck 1983: 116-117.) Lillkyro är omramad i kartan och där syns kommunens läge nära den ena stora svenskspråkiga befolkningskoncentrationen. Svenskheten torde alltså ha varit mer allmänt då i Merikart och i hela Lillkyro.

Karta 2. Den svenskspråkiga bosättningen i Finland år 1910 och tidigare. (Allardt & Starck 1983: 116.)

Befolkningsutvecklingen på 1900-talet i huvuddrag kännetecknas av en ökad språklig uppblandning. En massiv finsk inlyttning i synnerhet till de sydligare delarna av det svenska bosättningsområdet och en ökande andel av de svenskspråkiga som bildat familj med finskspråkiga har lett till att i dagens läge lever nästan hälften av svenskspråkiga på finskdominerade eller starkt finskdominerade orter. (Finnäs 1997: 96.) Utvecklingen i Merikart liknar den allmänna utvecklingen. För övrigt har antalet personer med en oklar språklig identitet i språkstatistiken i hela landet ökat och den enkla tudelningen ger endast en grov beskrivning av de faktiska språkförhållandena. Man kan påpeka att det är nästan omöjligt att hitta ett enda kriterium för språkstatistiken: man borde ta sikte på individernas ursprung, identitet, språkkunskaper och språkbruk (Finnäs 1997: 102).

I karta 3 anges de svenska bosättningsområdena nuförtiden. Städerna i områdena är administrativt definierade som tvåspråkiga med undantag av Mariehamn som är enspråkigt svensk. De svarta områdena är enspråkigt svenska, de streckade områdena är tvåspråkiga och de vita områdena är finskspråkiga kommuner. Det ser ut att urbanisering, blandäktenskap och annat socialt tryck minskar de språkliga minoriteterna. (Allardt & Starck 1983: 125-126.) Lillkyro kommun är omramad i kartan. Kommunen är alltså officiellt finskspråkig, befolkningsantalet är större men

antalet svenskspråkiga är mindre än tidigare och det finns ingen officiell status för de svensk- eller tvåspråkiga i kommunen. Äktenskap över språkgränsen, förflyttningar och områdets gamla anor samt läget nära till Vasa leder dock till att man i samband med Merikart snarare kan tala om gränsszon i stället för språkgräns.

Karta 3. Enspråkigt svenska, tvåspråkiga och enspråkigt finska kommuner i Finland år 1980. (Allardt & Starck 1983: 125.)

Den inre variationen bland både de finsk- och svenskspråkiga merikartborna är stor. Det kan finnas kulturella skillnader, olikheter i levnadsförhållanden eller i beteendemönster osv. Detta avspeglas också i språket. Det finns inte en typisk svensk-, finsk- eller tvåspråkig merikartbo såsom det inte finns en typisk finlandssvensk heller.

3.2.2 Näring

Kyro älv har under flera hundra år varit en viktig trafikled till både inlandet och till sjöss (Taittonen 1999: 172). Utländska handelsmän kunde idka handel i Vasa och i omgivningen, några även bosatte sig; på det sättet kunde man få kontakt med nya språk. Merikartbor samt kust- och öbor sjöfiskade flitigt och i form av större båtlag. Hundratals män kunde arbeta och leva lägerliv tillsammans under sommarmånader eller

på vårvintern i samband med säljakt. (Kukko 2000: 4-14.) Merikartbor ägde sedan gammalt fiskevattenrätter på havet och i skärgården. Dessutom ägde de fiskehamnar på öar och några hö- eller fåröar bland de svenskspråkigas ägor. Allt detta möjliggjorde en ömsesidig språklig inverkan. Så småningom förekom dock strider och rättegångar förorsakade i synnerhet av landhöjningen och de förändrade jord- och vattenregionerna. (Kukko 2005.) Landhöjningen gjorde att havet blev mer svårtillgängligt och havsfisket blev jobbigare. Havsfisket i Merikart falnade i början av 1800-talet. Landsvägen mot Vasa blev allt viktigare. Merikartbor idkade handel i Vasa och i den svenskspråkiga omgivningen. Dessutom behövdes allt fler byggnadsarbetare i Vasa. Jordbrukets utveckling medförde nya idéer och nya yrken på 1800- och 1900-talet. Dessa har för sin del inverkat på svenskan i Merikart.

3.2.3 Äktenskap

Kukko (2005) har med hjälp av Merikarts historiekrets forskat i gamla kyrko- och domböcker, intervjuat gamla människor och använt gamla muntliga traditioner för att redogöra för hushistorier i Merikart. Det är omöjligt att skriva en fullständig katalog över alla som under århundradena flyttat till eller från Merikart men man kan få en allmän bild av språklig påverkan och dess omfång i byn med hjälp av denna forskning. Man måste dock komma ihåg att hushistorier omfattar endast en del av befolkningen. Det äldsta skriftliga bevis för äktenskap i Merikart mellan en svensk- och en finskspråkig är från slutet av 1500-talet. På 1600-1700-talen hittar man flera anteckningar i kyrkoböcker om svenska familjenamn och hemort när det gäller äktenskap, släkt och faddrar.

Det betyder ofta att språket i sådana här fall (äktenskapet mellan en svensk- och en finskspråkig person) sprider sig ut i omgivningen både kronologiskt och lokalt: familj, släkt, vänner, skola, barn, barnbarn osv. Hyltenstam och Stroud (1991: 46) skriver att språkkontakten i de flesta fallen innebär att individerna utvecklar någon slags tvåspråkighet. Man använder det ena språket i vissa sammanhang eller med vissa personer, det andra språket i andra. Detta gäller också när det äkta paret får barn. Det beror på olika faktorer i samhälls-, grupp- och individnivå om barnen blir en- eller

tvåspråkiga. I Merikart tycks de lugna omständigheterna alltid ha möjliggjort att familjerna frivilligt kunnat välja sina egna språkstrategier mellan språkbevarande eller språkbyte och detta enligt eget intresse, initiativ och språkbruk.

Kukko (2005) konstaterar att i Merikart på 1800- och 1900-talen har de svensk- och finskspråkiga ingått äktenskap utan att språket skulle lägga hinder. Dessutom påpekar han att inflyttare gärna har velat smälta in i bybefolkningen och inte fler strider utbrutit än för övrigt i de enspråkiga byarna.

Sociologerna framhäver att den finlandssvenska minoriteten är över huvud taget öppen och tillåter de s.k. blandäktenskapen. Faktum är att ju mindre minoriteten är, desto mer tvåspråkig måste den vara för att klara sig och desto oftare ingås också äktenskapen över språkgränserna. Dessutom är den sociala strukturen hos de båda språkgrupperna relativt lika och kontaktytan mellan grupperna stor på det långsträckta kustområdet med svensk befolkning och den höga andelen svenskspråkig stadsbefolkning. (Allardt & Starck 1983: 279-283.) Detta kan ses i historisk utveckling i Merikart. Blandäktenskapen i området har varit vanliga. Den sociala strukturen hos de båda språkgrupperna i byn och inom bondesamhället måste ha varit i stort sett likartad trots skillnader. Därtill har byborna haft en stor kontaktyta med den svenska språkgruppen både geografiskt och samhälleligt dvs. genom de gemensamma näringarna och handeln.

3.2.4 Yrke och tjänst

Enligt Kukko (2005) inverkade Kolkki herrgård och dess industriverk på 1800-talet i avgörande mån på de språkliga förhållanden i Merikart. Den svenskspråkiga herrgårdsägaren ville ha sina släktingar som del- och aktieägare. I herrgården behövdes svenskspråkiga förvaltare och tjänstefolk, i klädesfabriken, i sågverket och i kvarnen behövdes åtskilliga inspektorer, fabrikörer, arbetsledare och framför allt arbetskraft; många i Merikart fick jobb men många kom från det svenskspråkiga området eller från andra länder. Många gifte sig i Merikart och även i dag lever deras ättlingar i byn eller i omgivningen.

Industrialisering och jordbrukets utveckling kring förra sekelskiftet syns också i Merikart. Några jordägare skaffade sig fastigheter i Merikart, de hade ofta svenskspråkig släkt och tjänstefolk (Kukko 2005). Nya idéer och arbetsmetoder i lantbruket och boskapsskötseln, t.ex. mejerier och separatorer, presenterades ofta av herrgårds- och godsägare. Med tiden har också hantverkare, handelsmän, soldater och kronans tjänstemän bosatt sig i Merikart, några av dem antingen svensk- eller tvåspråkiga eller med rötter i de svenskspråkiga områdena. Flyttningsrörelsen gick också till städerna t.ex. till byggnadsarbete i Vasa. Finskspråkiga hantverkare och arbetare blev då troligen relativt snabbt minst tvåspråkiga.

Ett fenomen som heter brukssvenskar verkar ändå inte ha funnits i Merikart. De var svenskspråkiga i helt finskspråkiga trakter som var företagsledare eller tjänstemän vid järn- eller pappersbruk. Trots att kommunen var finskspråkig och det fanns mindre industriverk i byn med svenska ägare och svensk direktion och en viss likgiltighet med brukssvenskar fanns, var trakten ändå tvåspråkig och så nära det svenskspråkiga landskapet att det egentligen inte var fråga om brukssvenskar i Merikart. (Allardt & Starck 1981: 118.)

3.2.5 Skola och hobbyer

Kyrkan var den tidigaste undervisaren både i religiös kännedom och läskunnighet. En betydande del av böckerna som utgavs eller lästes i Finland var svenskspråkiga ända till början av 1900-talet. Man ska också komma ihåg att svenskan var under flera hundra år ett myndighets- och handelsspråk i Finland.

I Merikart grundades ett bybibliotek år 1863 (Karttunen 1964: 207) på initiativ av bybor, främst så kallade mystiker. Merikart var centrum för mystikerna på 1730-1870-talen. Mystikerna var en religiös riktning i nära förbindelse med evangelisk-lutherska kyrkan. Det viktigaste för mystikerna var att samlas i små böngrupper, läsa andliga och lärarika böcker och framför allt kopiera dem. Några mystiker översatte svenska böcker till finska, men man vet inte i dag om mystiker i Merikart gjorde det. Antalet kopierade böcker både på svenska och finska överstiger i alla fall totalt över 200 (Lankinen 1994).

En del av mystikerna och husbönderna donerade inte endast pengar utan också sina böcker till bybiblioteket och efter det första verksamhetshalvåret fanns det över 160 böcker i biblioteket. År 1884 var antalet svenskspråkiga böcker i biblioteket 5. (Kukko 2005.) Mystikerna i Merikart hade en ledande roll för förståelse för betydelsen av läs- och skrivkunnighet och därigenom för biblioteket och skolan.

Merikart var sedan gammalt en finskspråkig men särskilt på 1700-1800-talet starkt svenskkunnig by (Kukko 2005). Merikart fick en finskspråkig folkskola 1890. Från och med år 1900 undervisades dock svenskspråkiga barn på svenska. En privat svenskspråkig skola i Merikart grundades 1910 och den fungerade i en egen byggnad. Skolan var avsedd för äldre elever medan yngre elever fick elementär undervisning i hemförhållanden. Föräldrarna ansökte om en kommunal svenskspråkig folkskola men antalet svenskspråkiga barn var ändå så litet, kring 20 elever, att kommunen inte kunde förpliktas. (Karttunen 1958: 183-184; Kukko 2005.) Karttunen (1958:184) ansåg att i den här finskspråkiga miljön kunde en del av eleverna finska även bättre än svenska, men eftersom föräldrarna eller en av dem var svenskspråkiga, ville de att deras barn får undervisning på modersmål.

Merikart privata svenskspråkiga skola blev en reducerad folkskola 1929 med alla årskurser. Skolan fick statens ekonomiska stöd för privatskolor, likaså hjälpte svenskspråkiga kulturorganisationer till. Skolan ägdes i början av föreningen Garantiförening för svenska folkskolor i svenska Österbotten, därefter av föreningen Understödsförening för privata svenska folkskolor i svenska Österbotten. (Karttunen 1958: 125, 183-184.)

Den svenskspråkiga skolan i Merikart blev centrum för de svenskspråkiga från och med början av 1900-talet. Läraren anordnade studieverksamhet och hobbyer som liknade ungdomsföreningarnas kulturverksamhet. Marthaförbundet samlades i skolans lokaler och religiös verksamhet bedrevs. Även dagens bybor minns roliga julfester efter kriget. (Kukko 2005.) Skolans verksamhet avslutades år 1966.

Invånarantalet i Lillkyro år 1920 var 5 249 av vilka frånvarande 1 079. 154 personer var svenskspråkiga. (Suomenmaa VII 1925: 125.) Den finska folkskolan i Merikart grundades alltså 1890 och började sin verksamhet i en för skolan avsedd lokal. Elevantalet i skolan var länge under och kring 50, efter kriget över 50 och därefter minskade antalet elever ända till 1970-talet. Eftersom Kyro älv delar byn, behövde elever skjutas över ån på olika sätt, vilket var besvärligt, dyrt och farligt. Elevskjutsen var en viktig orsak till att Merikart hängbro byggdes 1929. (Karttunen 1958: 118-120, 169-170.) Kukko (2005) skriver, att den finska skolans direktion var litet svartsjuk på barn som gick till den svenska skolan.

Den svenskspråkiga skolan är i allmänhet en viktig beståndsdel i den finlandssvenska institutionella kulturautonomin. Skolan kan uppfattas som en av de främsta förutsättningar för det svenska språkets och den finlandssvenska befolkningsgruppens existens och utveckling. Skolan bidrar till att bevara finlandssvenskan som ett levande språk och sprider högskoleämbets språket dvs. det officiella standardspråket. (Brunell 1992: 109-111.) Det är därför en egen skola i en egen by på eget språk är betydelsefull för en språkgrupp. Skolan representerar delvis en grupp, delvis är den en konkret eller symbolisk förutsättning för gruppens utveckling och framtid.

På samhälls nivå sägs det att framväxten av folkskolan sammanföll med det nationella uppvaknandet. Folkskolan var ägnad att knyta medborgarna allt starkare till sin egen språkgrupp och tvåspråkigheten var utanför skolans livssfär. Både den svensk- och den finskspråkiga folkskolan förstärkte språkgränsen på landsbygden innan tvåspråkigheten blev vanligare. Det har ändå genom tiderna funnits rätt stora grupper av tvåspråkiga både på städerna och på landsbygden där finsk- och svenskspråkig bosättning har förekommit sida vid sida. (Allardt & Starck 1981: 140-141.)

I detta sammanhang kan man alltid spekulera över i vilken riktning och på vilket sätt förändringar sker. I byn Mörtmark i Bötom mellan Kristinestad och Närpes kan man se vissa likheter och olikheter med Merikart. Mörtmark ligger också i kommungränsen och närmaste byarna till riktning mot havet är svenskspråkiga medan byarna österut är finskspråkiga. Byn beskrivs som en svensk utpost i öster. På 1850-talet var

huvudspråket i byn svenska men de finsktalandes antal ökade så småningom. En svensk grundskola grundades 1896. År 1899 grundades en skola som skulle betjäna båda språkgrupperna men det påstås att eftersom de råkade få en finsksinnad lärare blev samarbetet kortvarigt. Såsom i Merikart, hände det även i Mörtmark en överföring från en kommun till en annan men betydligt senare: Mörtmark överfördes från Kristinestad till den nästan helt finskspråkiga kommunen Bötom år 1927. Den svenska skolan stängdes 1956 trots att den fick ekonomisk understöd av organisationer för svenskhetens bevarande. Enligt författaren lär det ha funnits s.k. finskhetsivrare i Bötom som var mycket negativa mot den svenska skolans existens. Förfinskningen i byn fick fart då ungdomarna emigrerade till Amerika och senare till Sverige. Därtill har blandäktenskapen och den finska inflyttningen ändrat språkförhållandena så att i dag finns det en handfull svenskar kvar i byn men relationen mellan språkgrupperna är god. Enligt författaren var den svenska skolan och ungdomsföreningen de stöttepelare som genom åren samlade och sammanförde den svenskspråkiga befolkningen i byn. (Blomberg 2005.)

3.2.6 Språk och dialekt

Det är ofta svårt att skilja mellan begreppen språk och dialekt. Ett språk anses ofta vara knutet till en nation eller en folkgrupp. På den sociala nivån tycker man ofta att standardspråket är en överordnad form medan språkets regionala, sociala eller fackliga varianter är underordnade. Språkets regionala varianter präglas av definitioner av geografisk avgränsning och utbredning, samtidigt också av kännetecknande drag. Gränsdragningen mellan språk och dialekt är dock nästan omöjlig både teoretiskt och praktiskt. Lingvistiskt sett kan man skilja mellan olika former. (Thelander 1974: 45.)

Någon skarp gräns mellan språk och dialekt kan alltså inte dras. Det är ofta utomspråkliga faktorer t.ex. politiska eller språkpolitiska orsaker som avgör vilka former som klassificeras som olika språk. Av ett språk nyttjas flera olika lokala och sociala varianter, dessutom är inte en persons språkbruk alltid likartat. (Jaakkola 1973: 9-11.)

I Merikart har både finskan och svenskan levt nära varandra under flera hundra år. Språk som lever nära varandra inverkar ofta på varandra. Detta syns ofta i ortnamn, i dialekt, i muntliga folkliga historier och i ordspråk. Kukko (2005) ger ett exempel: Det fanns en grind på landsvägen mellan Merikart och Veikars. Grinden hette ”Hila” i Merikart och därför heter hela åkern nära den f.d. grinden ”Hilanvainio” även i dag. Samma åker heter ”Hilan” på Veikars ända. Namnen längs Kyro älv och i skärgården kunde berätta om den gemensamma historien eller om olika händelser. Muntliga historier kan också leva kvar. Ibland kvarlever en löstagen del av berättelsen under årtionden, några blir ordspråk. Lillkyro historiekrets har skrivit upp gamla ordspråk och berättelser på lillkyrodialekt. Många roliga historier har sina rötter i tvåspråkigheten, en av dem från Merikart:

”Jaa, sinä tuu friikytyllä”, sanoo Anderssonin Kustaa Kaiströmin Tuomalle kun Tuomas putos puhelinpaalosta. Tämä tapahtui kun Merikaartoon laitettiin ensimmäisiä puhelimia. (Täs näin meirän kesken...)

Svenskans inflytande kännetecknar ofta den dialektala finskan i Lillkyro. Grönholm (1988) har i sin doktorsavhandling forskat i svenska lånord i åbodialekten. Man kan grovt förenklat säga att de språkliga förhållandena i Åbo har i stort sett liknat förhållandena i Merikart. Grönholm skriver att också i Åbo har det under flera hundra år bott invånare med olika språk. Eftersom Åbo såsom Merikart ligger nära språkgränsen, har samvaron mellan språkgrupperna varit livlig bl.a. genom handel, fiske, tjänster och äktenskap. Olikheter var Åbo stads sociala klasser och svenskans prestige som överklassens språk. I Merikart by var befolkningen mer homogen trots enstaka svenskspråkiga herrgårds- och jordägare. Grönholm skriver att det stora antalet svenska lån i åbodialekten beror på svenskans prestige i Åbo och att finlandssvenskan såsom den är i dag på 1700-talet har spritt sig från Åbotrakten ut i övriga delar av Finland, först bland präster och tjänstemän. Svenskans inverkan på finska dialekter har utvecklats på motsvarande sätt: uppifrån nedåt dvs. från överklassens språk till underklassens språk. I Åbo stad ser man tydligt den här slags utveckling medan man i Merikart by kan anta att det geografiska läget nära svenskspråkiga områden i stället för de sociala skillnaderna mellan språkgrupperna har varit en viktigare orsak till svenska lånord i finskan. Därtill har man

nyligen konstaterat att finska lån i svenskan, särskilt i finlandssvenska dialekter, är mer allmänna än man tidigare ansåg. (Grönholm 1988: 2-4, 12.)

Enligt Grönholm (1988: 1) kan man forska i svenska lån i åbodialekten å ena sidan etymologiskt, å andra sidan genom de ändringsprocesser som kan ses i lånens fonologiska, morfologiska och semantiska integrering i målspråket. Orden i ordförrådet har fonologiska, morfologiska, semantiska och etymologiska historia och Grönholm presenterar lånen efter ursprung. Jag ger här kortfattat och katalogartat några enstaka exempel på motsvarande svenska lån i lillkyrodialekten enligt Grönholms kategorier. Jag skriver om de ord som jag själv som en finskspråkig lillkyrobo har använt eller hört. Min farmor (1902-2002) och mormor (1925-1996) får ett tack som informanter. Man kan påpeka att personerna i deras generation var ännu i stort sett bekanta med det folkliga språkbruket och kulturbilden (jfr Grönholm 1988: 15).

Exempel i ordförråd:

fili s. viili < sv. fil
 hantuuki s. pyyheliina < sv. handduk
 klasi s. juomalasi, ikkuna, silmälasit < sv. glas
 pykätä s. rakentaa < sv. bygga
 triivu s. kinos < sv. driva
 urmaakari s. kelloseppä < sv. urmakare

Exempel på fonologisk integrering:

Flera variationer, eftersom finlandssvenskans fonologi skiljer sig från rikssvenskans och dialekterna skiljer sig från allmänspråket, samt fonologiska förändringar med tiden.

kaffi s. kahvi < sv. kaffe [kaffe]
 löökki s. sipuli < sv. lök [lök]
 preivi s. kirje < sv. brev, i fsv.dialekter breiv [brEiv]
 rynkky s. ryppy < sv. rynka [rynka]
 rööpeto s. punajuuri < sv. rödbeta, i fsv. dialekter [rö:betor]
 trasu s. riepu, rätti < sv. trasa [trasa]

Exempel på morfologisk integrering:

Några exempel presenteras kort, morfologin skulle kräva en djupare översikt om svenskans och finskans morfologi, deras utveckling och olika former.

fölijyhyn, fölijys s. mukaan, mukana < sv. följe
 kurmoottaa s. kurittaa < sv. gorma
 lesta s. pyöränistuin, lesti s. kengänmuotoinen malli < sv. läst
 tuuki s. liina (es. hantuuki 'pyyheliina', vastuuki 'vahakangas') < sv. duk

Exempel på semantisk integrering:

Betydelsen kan vara oförändrad eller förändrad, i lån ofta deskriptiva eller konnotativa ord med (i någon mån) förändrad betydelse.

fräkätä s. puuhata, puuhastella < sv. dial. vräka, bräka 'valuttaa tervaa'
 jöö s. kuri < sv. gö 'meteli, huuto, rähinä'
 kränätä s. riidella, torailla < sv. gränna 'olla nirso' eller sv. grän, gren 'kuusi, kuusenhako'
 plakkari s. (housun)tasku < sv. dial. brakkor 'housut'
 sallatti s. rosolli < sv. dial. sallat 'salaatti'; sv. sallad
 toosa s. kone läh. televisio, radio < sv. dosa 'rasia'

Grönholm (1988: 330) konstaterar att svenska lån som väsentligt har ingått i den gamla dialekten håller på att försvinna i språkbruket i dag bland de yngre talarna. Man måste komma ihåg att livsmiljön och språket har förändrats och förändras ständigt. T.ex. föremålen, sysselsättningarna och levnadssättet var betydligt annorlunda för några decennier sedan för att inte tala om för några sekler sedan. Ord och beteckningar försvinner medan nya föds.

Det förekommer finskans inflytande på svenskan på olika nivåer. Nyholm (1980: 53-57) presenterar i sin forskning i helsingforsvenskan olika typer av finskans inflytande i det svenska talspråket: vokaluttalet som liknar finskans, det slappa konsonantuttalet särskilt i fråga om att skilja mellan /k p t/ och /g b d/, tje-ljudets s i stället för det normala tje-ljudet. Intonationen är finskpåverkad. Många konstruktioner är bildade enligt modell från finskan, i synnerhet den flitiga användningen av småord sku 'skulle'; ju, nog, väl i satserna, vilket gör att konstruktionerna i fråga kan anses vara närmast ogodtagbara i högsvenskan. Det finska inflytandet märks tydligast i lexikonet. Man kan i vardagligt tal

låna finska ord antingen tillfälligt i en viss talsituation t.ex. 'man kan päättää en sak' eller mera bestående då ett ord eller ett uttryck kommer först till slangen och sprids därifrån vidare in i mera vårdat språkbruk. Det stora antalet lån beror oftast på finskans och svenskans dagliga samvaro. (Nyholm 1988: 53-57.)

Man kan betona att storstadssvenskan i Helsingfors skiljer sig i många avseenden från svenskan på landsbygden i Österbotten. I staden får närmast språkets sociala roll med tanke på samhällsklasser och sociala grupper en ökad tyngd. I en liten by kan historiska och geografiska orsaker antas vara som viktigare faktorer i språkkontakten. I en stadsmiljö kunde flera människor klara sig längre utan att dagligen tala eller höra finska, vilket i en mindre by knappast lyckades. I dag är det dock troligen få som klarar sig utan någon kontakt med det andra språket i en tvåspråkig miljö oavsett bosättningsort. Man kan överhuvudtaget dra allmänna och gemensamma slutsatser om finskans inflytande i svenskan och anta att svenska som talats och talas i Merikart präglas av det finska inflytande som svenskan utsätts för överallt i landet. Dessutom har högspråket effekt på dialekterna och tvärtom. Språkbruket i de närmaste byarna av Merikart har varit starkt dialektalt både på svenska och på finska. Det moderna samhällets intensiva kommunikation medverkar dock till att förenhetliga talspråket och till att skriftbilden verkar spela en större roll än tidigare. På grund av mera utbildning, skriftspråk och uppläst språk tenderar dialekterna att gå mot ökat skriftenligt uttal. (Nyholm 1980: 67.) Språkkontakten mellan svenska och finska ingår dock alltså i vardagen i Helsingfors såsom i Merikart. Vissa forskare ansåg år 1980 att ur rent språkligt synpunkt är språkförhållandena i Helsingfors typiska, i synnerhet om man tänker på utvecklingen, och att det är sannolikt att allt fler finlandssvenskar i framtiden kommer att leva i en språklig miljö som påminner om Helsingfors (Fiilin, Nyholm, Paavola, Paunonen & Tandefelt 1980: 79).

4 DAGENS SVENSKSPRÅKIGHET I MERIKART

31.12.2005 fanns det 4 648 invånare i Lillkyro av vilka svenskspråkiga 74 personer (Suomi.fi 2006). I Merikart bor ca 1 300 invånare. Om servicen i Merikart kan nämnas en livsmedelsaffär, en diversehandel, ett bybibliotek, en rådgivningsbyrå och ett daghem. Diversehandeln betjänar också på svenska. I bybiblioteket finns det enstaka svenska böcker men i kommunbiblioteket i Lillkyro kyrkoby finns det något större urval av svenska böcker. Den finska församlingen har en för klubbverksamhet och andakter avsedd lokal i Merikart. Ingen svensk församling finns eller har funnits varken i Lillkyro eller i Merikart. Vid behov kan barndagvård i Merikart fås på svenska av två tvåspråkiga familjedagvårdare. I Lillkyro centrum finns ett högstadium men efter högstadiet studerar eleverna oftast i gymnasiet eller i yrkesskolor i Vasa eller i andra städer. En stor del av lillkyroborna pendlar dagligen mellan arbetsplatsen i Vasa och hemmet i Lillkyro. Av byarna i Lillkyro ligger Merikart närmast Vasa, cirka 20 kilometer från Vasa. Detta lockar nya invånare till Merikart, ofta från Vasa. Allt detta gör att den dagliga samvaron mellan svenska och finska språket är livlig. Det är lätt och enkelt att köpa svenska tidningar, låna svenska böcker eller gå på svenska teatern i Vasa. Några merikartbor väljer en svensk skola åt sina barn, i så fall går barnen oftast i skola i Vasa eller i Veikars på ca 5 kilometers avstånd.

I dag är elevantalet i Merikart finskspråkiga skola ca 130. Det finns sex årskurser och en förskoleklass. Nämnvärt är att eleverna introduceras i studierna i svenska redan i förskolan och i årskurserna 1 och 2 genom språkdusch, vilket betyder att eleverna undervisas endast på svenska en timme i veckan. I årskurs 3 kan eleverna välja antingen engelska eller svenska som A1-språk dvs. det första obligatoriska språket. (Merikaarron koulu 2007.) I övriga skolorna i Lillkyro undervisas endast engelska som A1-språk. Årligen minst hälften eller snarare nästan alla elever i årskurs 3 i Merikart väljer svenska som A1-språk. I hela landet väljer ca 1,2 - 1,5 % av eleverna i årskurs 3 svenska som A1-språk medan omkring 90 % av eleverna väljer engelska som A1-språk (Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2005: 25).

5 ENKÄTUNDERSÖKNING

5.1 Undersökningens målsättning

Mitt mål är att undersöka den vardagliga svensk- och finskanvändningen i Merikart bland de svensk- eller tvåspråkiga. Den grundläggande avsikten är alltså att kartlägga och beskriva de tvåspråkiga merikartbornas val av språk och språkvanor i olika vardagssituationer och i olika sammanhang samt deras upplevelser om tvåspråkigheten i Merikart. Jag studerar språkanvändningen på individnivå men undersökningen kan kopplas till allmänna vetenskapliga teorier om tvåspråkighet. Svenskheten i Finland betyder allt oftare tvåspråkighet i dag. Så är fallet också i Merikart. Trots att jag använder termerna svensk eller svenskspråkig betyder det i praktiken mer eller mindre tvåspråkig, densamma gäller termerna finsk eller finskspråkig i min undersökning. Mitt ämne hör alltså snarare till tvåspråkighetsforskningen.

Den svenskspråkiga befolkningen i Finland är i huvudsak utspridd över fyra regioner av något olika språklig karaktär: Åland är enspråkigt svenskt, Åboland har en liten svenskspråkig minoritet i Åbo men svenskspråkiga och svenskspråkiga skärgårdskommuner, Nyland har många tvåspråkiga kommuner, Österbotten har det största antalet svenskspråkiga eller svenskspråkiga kommuner. Ett litet antal svenskspråkiga bor i enspråkigt finska kommuner innanför de kust- och skärgårdsområden där den svenska bosättningen har månghundraåriga rötter. Bland de svenskspråkiga i landet varierar alltså möjligheterna att använda svenska och behovet att använda finska. (Tandefelt 1996: 38.) Merikart hör till gruppen ”en finskspråkig by med en månghundraårig svensk bosättning i en enspråkigt finsk kommun nära till de svenskspråkiga och tvåspråkiga områdena”.

Mina förväntningar är att svenskheten i Merikart betyder i allt större utsträckning tvåspråkighet och att attityderna mot tvåspråkigheten i Merikart är positiva. Jag antar att de tvåspråkiga använder svenska och finska varierande i olika situationer men utan att väcka större uppmärksamhet. De svenskspråkiga har alltid uppvisat viljan att smälta in i samhället, några även genom förfinskning. Blandäktenskapen över språkgränsen är

troligen den viktigaste orsaken till tvåspråkigheten. Tvåspråkigheten är nuförtiden viktig i arbetslivet, för några erbjuder massmedierna ett bra sätt att behålla sina språkkunskaper levande. Jag tror att i dag ser man värde för tvåspråkigheten och är villig att behålla den. Jag antar därtill att tvåspråkigheten lever i Merikart dels för att det finns gamla svenskspråkiga anor i byn, dels att blandäktenskapen, arbetslivet och flyttningsrörelsen leder till tvåspråkigheten i byn i dag.

5.2 Informanturval och kriterier

Det finns alltså cirka 1300 invånare i Merikart i dag. Jag vill göra min undersökning bland svensk- och tvåspråkiga personer och familjer som bor i Merikart. Familjerna i undersökningen valdes inte enligt traditionella statistiska urvalsmetoder. För att hitta svensk- och tvåspråkiga informanter frågade jag vänner och bekanta om de känner, vet eller har hört om någon. På det sättet fick jag snabbt höra om cirka 20 tvåspråkiga familjer i byn. Räknar man med alla medlemmar i ovannämnda familjer samt en hel del familjer som är släkt till en eller flera medlemmar i ovannämnda familjer, måste antalet människor som är tvåspråkiga i Merikart överstiga 100 människor, och detta endast efter korta förfrågningar. Jag understryker att detta betyder absolut inte att jag har funnit alla svensk- eller tvåspråkiga i Merikart. För att få en helhetsbild över situationen borde man skicka en detaljerad enkät - och få den tillbaka med 100 % säkerhet - till varje hushåll och till de många sommarstugorna. Dessutom har många vuxna barn eller släktingar i övriga områden men man kanske använder svenska med dem. Jag begränsar informanturvalet här dock till de naturligt svensk- och tvåspråkiga som bor på området men använder sina två språk i olika miljöer och sammanhang.

Den kulturella tvåspråkigheten är mycket allmänt i området. Byns läge nära till Vasa gör att många behöver och använder två språk i arbetslivet. Man kan kanske påpeka att i dag använder man allt oftare även det tredje språket, nämligen engelska, vid studierna, i arbetslivet och i massmedierna. Jag fick höra om flera ursprungligen finskspråkiga merikartbor som mer eller mindre behöver och använder svenska i arbetslivet. De flesta har läst svenska i skolan och lärt sig mer i naturliga språksituationer. Många vill

medvetet tillägna sig till tvåspråkigheten och några anser att deras barn genom skolgång på det andra språket får bättre förutsättningar i framtiden, både i studierna och i arbetslivet (se Ch. Laurén 1990: 109-115). Man kan alltså definiera tvåspråkigheten på flera olika sätt och beroende på till vilket syfte man vill definiera den för. Som ovan konstaterat avser jag i mindre mån tvåspråkigheten som ett fenomen utan behandlar närmast tvåspråkiga individer. Jag försöker här definiera tvåspråkigheten utgående från språkens funktion och personernas attityder. Det kan vara svårt att på förhand skilja mellan t.ex. naturlig och kulturell tvåspråkighet men för detta tar jag reda på personernas ursprung. Jag litar på att både naturligt och kulturellt tvåspråkiga individer kan tillhöra samma familj och förväntar mig att undersökningen åtminstone kommer att röra sig om några s.k. kulturellt tvåspråkiga makar/makor. De naturligt tvåspråkiga behärskar två språk fullständigt eller nästan fullständigt. Jag lägger därför inte mer märke till individernas kompetens och kommer inte att testa eller mäta tvåspråkigheten på något sätt. I stället för att tala om tvåspråkighetsdefinitionerna kan man karakterisera de tvåspråkiga utgående från personen själv, utgående från samhället eller utgående från båda. Jag talar om olika sidor av tvåspråkigheten hos individer i en begränsad utsträckning. Språkens funktion hos tvåspråkiga individer eller i samhället och individernas attityder får största vikt i min undersökning. (Skutnabb-Kangas 1981: 83-98.)

Jag fick också höra om familjer som så att säga förlorat sin tvåspråkighet. Det vanligaste fallet var att en svenskspråkig förfader hade gift sig med en finsktalande merikartbo, paret hade bosatt sig i byn och släkten under ett par generationer smält språkligt samman med de finskspråkiga. Sådana familjer hör inte till den här undersökningen. Jag vill tillägga att min undersökning inte handlar om förfinsknigen eller försvenskningen heller och att slutsatser av den typ bör inte dras på basen av min undersökning.

Bland ovannämnda familjer i Merikart valde jag ut 12 svensk- eller tvåspråkiga personer i olika ålder och kön till vilka jag skickade ett frågeformulär. Jag bifogar frågeformuläret och diskuterar svaren närmare i kap. 5.4.1.

I tillägg till dessa 12 personer som fick frågeformuläret brevlades valde jag ut bland de tvåspråkiga familjerna 2 tvåspråkiga personer som jag personligen intervjuade. Vi gick igenom ungefär samma frågor som fanns i frågeformuläret men diskuterade samtidigt svaren. Jag refererar intervjuerna i kap. 5.4.2.

5.3 Metoder och behandlingssätt

Jag behandlar här svensk- och tvåspråkigheten i första hand hos individer och i familjer, men i andra hand i samhället. Med andra ord kan man säga att de tvåspråkiga som en grupp får en mindre vikt här. Enligt språksociologins definitioner behandlar jag informanternas språkliga beteende i samband med deras sociala egenskaper och kulturella bakgrund. Jag forskar i när och vilket språk man använder. Min forskning rör sig på mikronivån dvs. hos individer och små sociala grupper som familjer. Jag kan här i mindre skala förbinda de mindre enheterna med de större sociala enheterna, dvs. med omgivningen och samhället.

Den grundläggande avsikten är att belysa språkförhållandena och attityderna i Merikart och i vilken omfattning svenska och finska används bland de tvåspråkiga i Merikart. Jag redogör för individernas språkbruk mest i talspråket i olika miljöer och sammanhang. Jag forskar i deras attityder mot modersmålet och tvåspråkigheten samt deras upplevelser om omgivningens attityder. Jag tar med i undersökningen massmediebruket som en aspekt av nödvändigtvis inte det aktiva men kanske mest det passiva språkbruket, som i alla fall är av avgörande betydelse i synnerhet när det gäller att behålla ett språk i en omgivning där det andra språket dominerar.

Mitt angreppssätt är mest kvalitativt eftersom utgångspunkten är de observationer man gör om en företeelse och målet är att samla och ordna observationerna; inte kvantitativt eftersom teorin och hypoteser utgör där de på förhand fastställda kvaliteterna man sedan tänker undersöka (Herberts 1991: 3). Mitt undersökningssätt är också deskriptivt, jag beskriver alltså informanternas språkanvändning. Man kan naturligtvis få en uppfattning om kausalförhållandet mellan informantens bakgrund och språkanvändning, men jag

försöker i mindre skala uppge orsaker till språkanvändningen (jfr Sillander 1993: 2). Jag använder inte olika bakgrundsvariabler t.ex. ålder, kön, utbildning, för att karakterisera tvåspråkigheten eller för att göra jämförelser mellan individer utan jag försöker i första hand beskriva språkanvändningen hos individer och familjer och i andra hand gör jag det med hjälp av olika bakgrundsvariabler (jfr Sillander 1993:57). Många faktorer i den tvåspråkiga individens och familjens liv måste dock beaktas och man måste studera vilka mekanismer som kan tänkas styra språkvalet i olika vardagssituationer (jfr Herberts 1991: 5).

Att mäta en individs språkfärdighet är svårt. Man kan använda olika tester eller talarens eller lyssnarens bedömningar. Man kan beskriva tvåspråkighetsfärdigheter ur individens, ur forskarens eller ur omvärldens synvinkel, men dessa tre synvinklar sammanfaller nödvändigtvis inte. Jag behandlar här tvåspråkigheten ur individens egen synvinkel, enligt hans eller hennes egen uppfattning, upplevelse, attityd och personliga tyckande. Då närmar man sig tvåspråkigheten närmast som en psykologisk realitet. (Tandefelt 1996: 4-5.)

Jag använder ett frågeformulär med 15 frågor som en konkret, empirisk undersökningsmetod. Jag vill ha bakgrundsinformation om informanterna genom att fråga om deras kön, ålder, uppväxtort, antalet år de har bott i Merikart och orsaken till att flytta till Merikart. Jag delar inte informanterna i sociala grupper, därför frågar jag inte om yrke eller utbildning. Olika faktorer i bakgrunden kan vara beroende av varandra och de kan ha samband med språkanvändningen. Vidare frågar jag tre frågor om informanternas familjeförhållanden i dag.

Angående språkanvändningen och attityderna ställer jag frågor om informantens modersmål, makes/makas modersmål och barnens skolspråk. Frågorna om modersmålet är i stort sett frågorna om den egna upplevelsen. Jag har behandlat olika modersmåls- och tvåspråkighetsdefinitioner i kap. 2.2.3 och 2.2.4. Till frågan om barnens skolspråk tillägger jag möjligheten att motivera valet. Skolspråket har ett stort inflytande på vardagslivet och framtiden och är ett viktigt val för barnet och för hela familjen. Jag vill påminna om att i detta sammanhang har ingen fråga om språkgruppsidentifikation

ställt. Tvåspråkighet sammanfaller varken som funktion eller som kompetens med hur människorna väljer att identifiera sig (Tandefelt 1996: 155). Att välja språkgruppsidentifikation skulle kräva olika alternativ angående språket, den så kallade etniska gruppen och olika kombinationer.

I en frågegrupp i frågeformuläret redogör jag för språkens vardagsanvändning. Frågorna i gruppen handlar om vilket eller vilka språk som informanten använder eller har använt i olika miljöer och sammanhang: i barndomshemmet, i skolan, i nuvarande hemmet, med släktingar, vänner och grannar, i arbetslivet och på uppköp. Om språkens vardagsanvändning berättar också frågorna om prenumeration på dags- och veckotidningar, litteraturläsning, radiolyssnande, TV-tittande och internet.

Näst sist ställer jag frågan om informantens syn på sin målmedvetna satsning antingen på svenska, på finska eller på båda. Som redan framgår av frågeställningen, handlar den här frågan om informantens egen uppfattning och personliga tyckande. Jag önskar få eventuella motiveringar för åsikten, därför lägger jag till frågan 'Varför?'

Sist frågar jag om informantens uppfattning om merikartbornas förhållande till svensk- eller tvåspråkigheten och om kommentarer till åsikten. Informanten uppmanas dessutom att skriva några kommentarer till frågorna eller om tvåspråkigheten i allmänhet. Upplevelser av den här typen kan binda individen vid samhället, i detta sammanhang närmast med näromgivningen. Men det är också möjligt, knappast dock troligt här, att analysera sitt förhållande t.ex. till en större språkgrupp eller tvärtom.

Enkäten är ett frågeformulär, där man kan välja mellan alternativ och kryssa i den lämpliga rutan. Vid ett par frågor behöver man skriva svaret kort. I tre frågor finns det utrymme för eventuella motiveringar. Vasa stads frågeformulär "Det tvåspråkiga och mångkulturella Vasa" som utförts av Åbo Akademiens forskningsinstitut i Vasa var till stor hjälp när jag bearbetade mitt frågeformulär.

Fördelen med frågeformuläret är att det är lätt och snabbt att svara på frågorna. Svaren är lättlästa och det är relativt enkelt att tolka informanternas förhållanden. Nackdelar är

att man svarar för snabbt utan att tänka efter eller att svaren inte är sanningsenliga. Man kanske inte ”vågar” kryssa i fler rutor samtidigt utan väljer bara ett alternativ som tycks passa bättre än det andra även om båda alternativen tillsammans skulle spegla den riktiga situationen. Pålitlighet i undersökningar är förstås alltid ett problem i sig och den tar jag inte upp till diskussion. Frågeformuläret lämpar sig bra i den här sortens undersökning och kan ge en rätt så omfattande bild av verkligheten.

5.4 Resultat

5.4.1 Frågeformuläret

Jag behandlar svaren på frågeformulär här. Frågeformuläret bifogas.

Jag skickade ut 12 frågeformulär och önskade få tillbaka 8 ikryssade blanketter. Jag fick totalt 10 svar av vilka 3 är från män och 7 från kvinnor, åldersfördelningen anges i tabellen nedan. Svarsprocenten var alltså 83,3 %.

1. **Kön**

2. **Födelseår**

	Kvinnor	Män
Ålder	41 år	43 år
	43 år	58 år
	47 år	61 år
	55 år	
	56 år	
	58 år	
	81 år	

Mitt mål var att hitta personer i olika ålder och av olika kön. Kvinnorna utgör dock majoriteten bland informanterna. Detta kan bero dels på en slump, dels på att jag antar att deras svarsprocent i undersökningar är eventuellt högre än männens. De unga vuxna

saknas ändå i undersökningen eftersom människor i den åldern ofta flyttar bort från hembyn för att studera eller jobba på annan ort. Vid 30-årsålder, kanske med små barn, flyttar man ofta tillbaka eller vill i alla fall hitta ett egnahemshus i ett lugnt område. Men man måste komma ihåg att språkförhållanden i informantfamiljerna ändå berättar någonting om deras vuxna barn eller barnbarn, vare sig de bor hemma eller är bortflyttade.

Som jag konstaterade i kap. 5.3. om undersökningsmetoder, frågade jag varken om yrke eller om utbildning. Frågorna av detta slag kändes en aning påträngande i en liten by. I en mindre undersökning har de inte heller så avgörande betydelse. I fall man vill närmare undersöka språkbruket med hjälp av olika variabler, behöver man mer information om informanternas bakgrund, utbildning m.fl.

3. Hur många personer bor i hushållet?

4. Hur många av dessa är barn i åldern 0-18 år?

5. Har du vuxna barn som flyttat hemifrån?

I min undersökning varierade hushållens storlek mellan 1-5 personer per hushåll. 1 av kvinnorna och 1 av männen bodde ensam i hushållet. Oftast var det fråga om en familj med en eller två föräldrar och ett eller flera barn antingen under 18 år eller över 18 år. 3 av kvinnorna och 2 av männen hade barn som bodde hemma. 4 kvinnor och 2 män hade barn som flyttat hemifrån. Några svarare hade alltså både barn som bodde hemma och barn som redan hade flyttat hemifrån.

6. Var växte du (i huvudsak) upp?

8. Hur länge har du bott i Merikart?

9. Varför bor du nu i Merikart eller varför flyttade du till Merikart?

Om informanternas bakgrund kan man berätta att 3 av informanterna hade bott hela sitt liv i Merikart. Under sina barndomsår hade 5 av informanterna bott i en närkommun (Vasa, Vörå, Korsholm) och 2 hade bott i en liten kommun i mellersta eller i norra Österbotten. De som hade flyttat till Merikart hade bott där i flera år, från 9 år upp till

40 år.

Av svarsblanketten framgår inte informanternas makes/makas hemkommun, men det är antagligt att åtminstone några av dem är från Merikart. 3 av informanterna var födda i Merikart. Hemorten för en eller båda makarna kan påverka valet av gemensam boplats, men så är det förstås inte alltid.

De flesta meddelade i svarsblanketten att de hade flyttat till Merikart eftersom området var trivsamt. Några hade valt att flytta dit eftersom arbetsresan var rimlig, byn ligger nära Vasa. Ett par hade arbetsplats i Merikart och ett par var jordbrukare. Man kan påminna om att Merikart är en stor och vidsträckt by i arealen, en så kallad tätort, med flera bosättningsområden i granskogen på båda sidorna av ån. Vida åkrar och stora skogar möjliggör jord- och skogsbruket.

7. Vilket är ditt modersmål?

Frågan är av stort intresse. I svarsalternativ kunde man välja svenska, finska eller svenska och finska. Det är möjligt att informanterna kryssar i den ena rutan utan att mera fundera på svaret. Men lika sannolikt är att de redan tidigare har funderat på hur de reagerar på frågan om modersmålet. I min undersökning är informanternas egen uppfattning om sitt modersmål av största intresse, alltså hur det känns, inte hur det t.ex. tolkas, registreras eller avmäts.

Jag behandlar här inte heller språkgruppsidentifikationen. Frågeställningen handlade alltså inte om grupperna t.ex. finnar, finlandssvenskar, svenskar eller dylikt. För att utreda detta borde man välja mellan fler alternativa variabler vilka sammanbinder grupp, gruppidentifikation och språk.

5 av totalt 10 informanter tyckte att deras modersmål var svenska. 1 tyckte att modersmålet var finska. 4 tyckte att både svenska och finska kändes som modersmål. Resultatet i tabell 1 nedan.

Tabell 1. Informanternas egen uppfattning om sitt modersmål

Svenska	Finska	Svenska och finska
5	1	4

Modersmålet kan förändras i olika livssituationer. Informanternas hemspråk i barndomshemmet och äktenskapet, livsmiljön eller det nuvarande hemmets språk kan påverka valet av modersmål. Modersmålsuppfattningen kan ha varit annorlunda i barndomen jämfört med i dag. Jag återkommer till ämnet i samband med fråga nr 12.

Inom tvåspråkighetsforskningen kan man diskutera om det är möjligt att ha två modersmål. Har informanten växt upp med två språk eller fostrar sina egna barn i en familj med två språk, kan personen i fråga lära sig båda språken samtidigt och få två modersmål. Det uppnås om föräldrarna med olika modersmål talar konsekvent sitt eget modersmål med barnet. Utveckling till tvåspråkighet kan också ske om barnet hör båda språken i olika miljöer, t.ex. det ena språket hemma och det andra i dagvården. Vi kan påpeka att utgående från modersmålets kompetenskrav behärskas språken ändå sällan helt likvärdigt inom alla språkets nivåer och områden. Angående två modersmål kan man därtill konstatera att det är ovanligt att de används båda lika mycket och i likadana situationer. I undersökningar har man också kunnat bevisa att människor kan identifieras av andra som infödd talare med olika språk och att de kan identifiera sig själv med två språk. (Skutnabb-Kangas 1981: 27-40.) Vi kan därav dra slutsatsen att det är helt möjligt enligt olika kriterier att ha två (åtminstone nästan) likvärdiga språk (eller modersmål) men möjligheterna att använda sina två språk varierar i samhällen.

10. Vilket modersmål har din make/maka/sambo?

I svarsblanketten i fråga nr 10 om makes/makas/sambos modersmål hade informanterna kryssat utan undantag i ett alternativ. 9 av totalt 10 informanter ansåg att partners modersmål var finska, medan 1 ansåg att det var svenska. Man kan påstå att alla äktenskap i undersökningsfamiljerna är alltså språkligt sett så kallade blandäktenskap. Endast en av svararna ansåg att både svararens och sambons modersmål var svenska, men att sambon använde finska med deras barn. En informant valde finska som eget och

partnerns modersmål, men både svenska och finska hade varit informantens språk i barndomshemmet. Svenska och finska används på olika sätt i varje familj, olika aspekter behandlas i samband med följande frågor.

11. Vilket/vilka är/har varit dina barns skolspråk?

Informanterna är alltså medlemmar i så kallade blandäktenskap. Omgivningen är finsk, och skolan i byn är finsk. Det har dock funnits en svensk skola i byn vars verksamhet avslutades år 1966. Byn var mindre i invånarantal men omgivningen var mer svensk- eller tvåspråkig tidigare. Den närmaste svenskspråkiga skolan ligger i dag bakom kommungränsen men endast på 5 kilometers avstånd. Avståndet till Vasa med sina finsk- och svenskspråkiga skolor är inte heller lång och sammanfaller ofta med föräldrarnas arbetsresa.

Informanterna ville ofta fundera över barnens skolspråksval, vilket är förståeligt. Frågan är viktig och intressant både i familjens liv och med tanke på barnens framtid. Skolvalet måste nuförtiden ofta övervägas i enspråkiga familjer för att inte tala om tvåspråkiga familjer, där språkliga frågor ofta medvetet måste behandlas i olika livssituationer.

Av tabell 2 nedan framgår situationen angående barnens skolspråk hos informantfamiljerna. 4 av de kvinnliga och 2 av de manliga informanterna berättade att barnen gick eller hade gått i en finskspråkig skola, medan 3 kvinnor och 1 man berättade att barnen gick eller hade gått i en svensk skola.

Tabell 2. Barnens skolspråk

	Finska	Svenska
Kvinnor	4	3
Män	2	1
Totalt	6	4

I 6 familjer av alla de 10 undersökta familjerna var barnens skolspråk finska. Orsaken var den finska omgivningen och barnens finska kompisar. Valet av skola kan innebära

vissa svårigheter och förutsätter kanske ett speciellt engagemang från föräldrarnas sida: skoltransporter, extra kostnader, förändringar i arbetstider, tillståndsansökningar, byråkrati osv. Ansträngningar kan bedömas som alltför stora och det är ofta omgivningens språk som får bestämma barnens skolspråk i de tvåspråkiga familjerna (Allardt & Starck 1981: 280-281).

En kvinnlig informant berättade att hennes barn hade gått i områdets finskspråkiga skola och att hon ensam hade talat svenska med barnen. Man kan tillägga att med hjälp av den här medvetna språkbeteendet hade barnen blivit tvåspråkiga. Anmärkningsvärt är att två manliga svarare i gruppen nämnde mammans finskspråkighet som valkriterium för skolspråkval. Det finns forskningsresultat som bevisar moderns centrala roll för familjens språkvanor (U. Laurén 1981: 8-10; Herberts 1991: 65). Båda ovannämnda fall är typiska exempel på det. Hemspråksfrågorna är nära till skolspråksfrågorna. Jag återkommer till hemspråksfrågorna i samband med fråga nr 12.

I 4 familjer av alla 10 var barnens skolspråk svenska. På grund av svararnas åldersfördelning hörde endast en familj i den här gruppen till dem som hade haft sina barn i Merikart svenska skola. De tre övriga familjerna i gruppen har valt en svensk skola men på en annan ort. Detta är fallet t.ex. i familjen där båda föräldrarna är svenskspråkiga. Pappan talar dock finska med familjens två barn. Föräldrarna tycker att svenska skolor har större resurser och vill ha barnen till en svensk skola. Mamman understryker att de syftar till att barnen blir tvåspråkiga så att de obehindrat kan växla mellan språken. I en annan familj i gruppen är både svenska och finska mammans modersmål och hon har använt dem båda i barndomshemmet och i flera senare sammanhang. Pappans modersmål är finska men hemma använder de både svenska och finska och barnet går i en svenskspråkig skola för att lära sig svenska. Båda familjerna är exempel på att hemmets stöd är viktigt för barnens skolspråk. Färdigheter i skolspråket bygger på hemmets grund och det språk vars användning följer konsekventa regler hemma stöds av skolspråket. Skolspråksvalet speglar familjens medvetna beteende för den eftersträlvade tvåspråkigheten hos barnen. (Tandefelt 1988: 45, 69.) Mer om hemspråket alltså i samband med fråga nr 12.

Statistikerna (Finnäs 1997: 100-101) har för övrigt visat att det finns flera elever i svenska skolor än vad det finns svenskregistrerade barn. Det påstås att i allmänhet i familjer med två språk har intresset för svenska och för tvåspråkighet ökat sedan slutet av 1970-talet. Språkregistreringen är förstås inte entydig, men statistiken visar att det finns också finskregistrerade barn och/eller finskspråkiga barn som börjar i en svensk skola.

De språkliga synpunkterna som föräldrarnas modersmål, språken som används i familjen, språken i omgivningen, strävan efter ett visst språkligt beteende t.ex. tvåspråkighet, språkens emotionella värderingar osv. avgör inte endast skolvalet. Det finns ofta olika både interna och externa orsaker och betingelser för skolvalet. I den här undersökningen är det möjligt att behandla sambandet mellan föräldrarnas modersmål och barnens skolspråk. I tabell 3 nedan kan ses att 3 av familjerna med den svensk- eller tvåspråkiga mamman och den finskspråkiga pappan har valt finska till sina barns skolspråk, medan 2 familjer har valt svenska som skolspråk. I familjerna med en svensk- eller tvåspråkig pappa och en finskspråkig mamma har 2 familjer valt finska som barnens skolspråk, medan 1 familj har valt svenska. Båda språken används i familjerna i olika mån. Det är viktigt att komma ihåg att flera faktorer påverkar skolvalet hos tvåspråkiga familjer i Merikart, inte minst omgivningen.

Tabell 3. Barnens skolspråk enligt föräldrarnas modersmål

	Barnens skolspråk	
	Finska	Svenska
Mamman Sv eller Sv och Fi Pappan Fi	3	2
Pappan Sv eller Sv och Fi Mamman Fi	2	1
Mamman Fi Pappan Fi	1	
Mamman Sv Pappan Sv		1

I huvuddrag kan man konstatera att när en tvåspråkig individ skall bestämma sig för sina barns språkliga fostran och göra val av hem- och skolspråk resulterar detta i barnens tvåspråkighet eller enspråkighet på omgivningens språk. I familjen läggs grunden till språkfärdigheten. Skolan kan i hög grad bevara en grupps språk och kultur. Barnet får undervisning i och på skolans språk. Skolan har en central position eftersom barnet vidgar sitt ordförråd i skolan, utvecklar sin begreppsbildning och kommer i kontakt med skriftspråket. Skolan förmedlar barnet kunskaper i språkgruppens kultur och historia. Skolan har en viss betydelse även för de vuxna med kontakter och umgänge på skolans språk. (Tandefelt 1988: 46, 69.)

Det lär finnas en samband mellan språk som talats med barnen och skolspråket. Och tvärtom, många har talat svenska med sina barn men placerat dem i en finsk skola, och några har gjort det motsatta. Alla barn i familjen placeras nödvändigtvis inte heller i den samma skola. Det finns också de som sätter sina barn i skola med annat språk än de själv talar för att de tycker att det är berikande för barnen. Verkligheten är också den att många talar och har talat både svenska och finska med barnen eller att man talar svenska och finska i olika mån till familjens respektive barn. (Sillander 1993: 21-22.)

12. Vilket/vilka språk använder du/har du använt i följande miljöer och sammanhang?

HEMSPRÅK mellan föräldrarna och barn

I min undersökning är alla informanter vuxna, lever eller har levt i äktenskapet och har minderåriga eller vuxna barn, några har även barnbarn. I frågeformuläret fanns frågor som behandlade språkanvändningen i informanternas nuvarande hem och familj. Men det fanns också frågor om språkanvändningen i informanternas barndomshem dvs. med deras föräldrar, syskon, i skolan. Tidsperioden som behandlas i min undersökning kan alltså sägas innefatta nästan 100 år, från början av 1900-talet till i dag, och genom barnen rör svaren också framtiden. Forskningen är inte fullt platsbunden heller, eftersom några svarare har bott sin barndom på en annan ort och svaren behandlar i vissa punkter informanternas individuella livshistoria. Merikart fungerar dock som en centralort eller en samlande faktor i min undersökning. Det lönar sig att komma ihåg byns egenart men trots det kan vissa teorier tillämpas. Följande funderingar gäller hemspråket i allmänhet. Efter det presenterar jag undersökningssvar på hemspråksfrågor fördelade på både informanternas barndomshem och deras nuvarande hem.

Hemspråket i en familj är inte alltid en följd av ett medvetet val, utan resultatet av ett oplanerat handlande. När omgivningens starkare språk blir hemspråk uttrycker detta omgivningens förväntningar. Om barnet fostras på två språk, eller på det språk som är svagast i miljön, kan detta tolkas som att ett medvetet beslut har fattats. Att göra något som avviker från omgivningens mönster kräver att man har ett motiv för sitt handlande. Motiv för barnets tvåspråkiga uppfostran kan vara föräldrarnas uppfattning om behovet av två språk i arbetslivet eller deras tanke på de fördelar som två språk ger utomlands eller i hemlandet, t.ex. inläring av nya språk eller kontakter utanför landets gränser. Föräldrarnas fasthållande vid ett språk eller två språk kan motiveras som ett fasthållande vid språkgruppens eller språkets status vilket värderas som högt. Till sist men inte minst har språket emotionellt värde för föräldern och kan symbolisera hans/hennes och närstående personers ursprung. Det är också betydelsefullt att värderingen av tvåspråkigheten är hög som en följd av samhällets urbanisering. (Tandefelt 1988: 235, 237-238.)

Man kan påpeka att det finns forskningsresultat som bevisar att språket i de tvåspråkiga hemmen kan vara även ett s.k. blandspråk eller språken influeras starkt av varandra. Särskilt svenskan kan vara influerad av finskan och finska lån plockas flitigt in. Språkvalet i hemmet kan alltså vara oplanerat och bestämmas av en slump, av artighet mot andra närvarande, av ämnet eller av personens humör. Barnen är dock mer konservativa vad gäller språkvalet och tolererar mer sällan avvikelser från det språk föräldrarna vanligen använder med dem. (Allardt & Starck 1983: 285).

Ett barn som växer upp med två språk i sitt eget hem har i teorin en möjlighet att få två likvärdiga språk, i praktiken sker detta inte alltid beroende av eventuellt förändrade hemspråksmönster eller av användning av båda språken växelvis av samma person. (Tandefelt 1988: 236) Som tabell 4 nedan visar, visar min undersökning att flera informanter har haft de två språken som likvärdiga alternativ i senare valsituationer. Det är trovärdigt att blandäktenskapen i dessa fall har lett till en tidig tvåspråkighet hos 6 informanter. Det framgår inte av svaren i vilken mån eller med vem svenska eller finska har talats. Bland de informanter som var födda i Merikart har en kvinnlig informant använt endast svenska i barndomshemmet och två manliga informanter har använt både svenska och finska i barndomshemmet i Merikart.

Tabell 4. Hemspråk i informanternas barndomshem

	Svenska	Finska	Svenska och finska
Kvinnor	3		4
Män	1		2
Totalt	4		6

Språket i barndomshemmet korrelerar i någon mån med det språk som informanterna uppfattar som modersmål men de behöver inte absolut sammanfalla. Förändringar i språkliga förhållanden hos informanterna t.ex. de så kallade blandäktenskapen kan leda till att modersmålet uppfattas i vuxenålder på annat sätt än under barndomstiden. I tabell 5 nedan presenterar jag sambandet mellan hemspråket i informanternas barndomshem och det språk de själva tycker är deras modersmål.

Tabell 5. Samband mellan hemspråk i barndomshemmet och modersmål

	Modersmål		
	Svenska	Finska	Svenska och finska
Barndomshemmets språk			
Svenska	3		1
Finska			
Svenska och finska	3	1	2

Totalt 4 av informanterna tycker att barndomshemmets språk var endast svenska, därav 3 anser att svenska är deras modersmål i dag medan en av dem anser att både svenska och finska känns som modersmål. I barndomshemmen användes både svenska och finska av 6 informanter, och 3 bland dessa föredrar svenska som modersmål i dag, 1 föredrar finska, medan 2 tycker att både svenska och finska känns som modersmål. Informanternas egen uppfattning om sitt modersmål påverkas alltså av barndomshemmets språk. Jag behandlar ändå inte mer modersmålsuppfattningar utan presenterar för jämförelsens skull sambandet mellan informanternas hemspråk i nuvarande hem och det språk de tycker är deras modersmål. I tabell 6 svararnas hemspråk i deras nuvarande hem.

Tabell 6. Informanternas hemspråk i nuvarande hemmet

	Svenska	Finska	Svenska och finska
Kvinnor		4	3
Män		1	2
Totalt		5	5

Enligt svarsblanketterna är alla informanter medlemmar i så kallade blandäktenskap. Oftast är det fråga om äktenskap mellan den svensk- eller tvåspråkiga informanten och den finskspråkiga maken/maken. Blandäktenskapen och den finskspråkiga miljön förklarar den stora andelen finska i informanternas nuvarande hem jämfört med deras barndomshem. Utformningen av frågor om informanternas hemspråk inom nuvarande familj kunde ha varit bättre. Nu framgår inte av undersökningen hur mycket svenska

eller finska och med vem informanterna använder språken i fråga. Man använder t.ex. finska med partnern och svenska eller svenska och finska med barnen; variationen kan vara stor. På basen av svaren i svarsblanketten gällande informanternas ålder, språket eller språken de använde i barndomshemmet och i nuvarande hemmet kan jag dra några grova slutsatser. Jag antar att informanterna använder och har använt både svenska och finska med barnen, några använder målmedvetet endast svenska; med partnern använder de flesta finska eller finska och svenska. Om barnen redan är bortflyttade, är hemmets språk endast finska i några fall. I vissa familjer har finska, av en eller flera anledningar och inte minst beroende av miljön och skolan, blivit vald till familjens enda gemensamma språk.

Det finns forskningsresultat som pekar på att moderns roll är avgörande för familjens språkvanor. I de tvåspråkiga familjerna uppvisar kvinnorna en större tvåspråkig färdighet, så är det förstås inte alltid, men ansvaret för de språkliga strategierna ligger ofta hos kvinnorna och de avgör om familjen skall fungera på ett eller två språk. Kvinnorna kan vara mera verbalt begåvade och ha lättare att lära sig språk, dessutom arbetar de ofta t.ex. i serviceyrken och har större behov av språkkunskaper. Betydelsefullt är moderns centrala roll under barnets första år och för barnets språkliga utveckling. Det kan påpekas att det krävs en speciell motivation och målmedvetenhet att tala med barnet det språk som avviker från omgivningens språk. (Herberts 1991: 65-66.) Dagens pappor är visserligen ofta lika engagerade i barnens språkinläring som mammor. Det påstås att särskilt det språk som man talar med sin mor är avgörande för modersmålsuppfattningen. Det är dock viktigt att komma ihåg att flera faktorer påverkar. (U. Laurén 1981:10; Sillander 1993: 9.)

Jag tar fram några åsikter som svararna i min undersökning hade skrivit upp på svarsblanketten. En kvinnlig svarare tyckte att hennes modersmål var svenska, makens finska. Barnen hade gått i den finska skolan i byn och det gemensamma språket i familjen hade varit finska. Hon skrev att hon ensam talat svenska med barnen eftersom hon tyckte att det är viktigt att kunna båda språken och att barnen har det lättare i arbetslivet och med främmande språk. I dag är de vuxna barnen tvåspråkiga. Detta bevisar både moderns ansvar för familjens språkliga strategier och centrala roll för

barnens språkliga utveckling.

Ett annat bevis för samma fenomen men i motsatt riktning fick jag från en manlig svarare. Han tyckte att både svenska och finska var hans modersmål, makan var finskspråkig. Barnen hade gått i den finska skolan i byn. Både svenska och finska hade använts i det nuvarande hemmet men svararen ville framföra att barnen blir tvåspråkiga på finskt område om mamman är svensk och talar spontant svenska till barnen. Om pappan är tvåspråkig vill barnen under 15 år tala det språk som går lättast att tala. Svararen menade antagligen finska, moderns och omgivningens språk.

Om pappornas engagemang men likaså om hemmets målmedvetna språkstrategier berättar också en tredje, en kvinnlig svarare. Hon anser att hennes och makens modersmål är svenska, deras barn går i en svensk skola men omgivningen är som flera gånger konstaterats i stort sett finsk. Maken talar dock finska med barnen och hon själv satsar på tvåspråkigheten i övriga sammanhang. Båda föräldrarna strävar efter att barnen skall kunna växla obehindrat mellan båda språken.

Uppfattningen om modersmålet kan förändras i olika livssituationer. Blandäktenskap kan leda till att fördelningen av eller domäner i vilka svenska och finska som informanten använder förändras. Språket som i barn- och ungdomen användes i mer offentliga sammanhang t.ex. i studier eller i arbetslivet används nu i mer privata sammanhang t.ex. hemma eller bland partnerns släktingar, eller två språk i barndomshemmet har blivit ersatt av ett språk i nuvarande hemmet, eller man har flyttat från en svensk by till en finsk by osv. Man kunde hitta otaliga exempel på eventuella förändringar i språkanvändningen. I en beskrivande undersökning som denna försöker jag ändå inte hitta på orsaker till förändringar, men jag kan på basen av svarsblanketterna presentera ett förhållande mellan informanternas modersmål och språket i det nuvarande hemmet.

Tabell 7. Informanternas modersmål och nuvarande hemmets språk

	Nuvarande hemmets språk		
	Svenska	Finska	Svenska och finska
Modersmål			
Svenska		2	3
Finska		1	
Svenska och finska		2	2

Enligt svarsblanketterna använder 2 av de totalt 5 informanterna som tycker att svenska är deras modersmål endast finska i nuvarande hemmet medan 3 av dem använder både svenska och finska. Endast en av informanterna ansåg att modersmålet var finska och att finskan också är nuvarande hemmets språk. 4 av informanterna tyckte att deras modersmål var både svenska och finska, 2 av dem använder endast finska i nuvarande hemmet medan 2 använder både svenska och finska i nuvarande hemmet. Sambandet mellan modersmålet och nuvarande hemmets språk kan knappast skildras. Tabellen berättar närmast om de talrika blandäktenskapen i Merikart. Frågorna i undersökningen var inte fokuserade på det sättet heller att man kunde jämföra t.ex. mellan modersmålsuppfattningen i barndomen och i äktenskapet. För jämförelsens skull kan man snarare granska förhållandet mellan språkanvändningen i informanternas barndomshem och i nuvarande hem.

Tabell 8. Jämförelse mellan informanternas barndomshems språk och nuvarande hemmets språk

	Nuvarande hemmets språk		
	Svenska	Finska	Svenska och finska
Barndomshemmets språk			
Svenska		3	1
Finska			
Sv och Fi		2	4

Språket som användes i barndomshemmet är ingalunda någon förklaring till språket som används i nuvarande hemmet. Tabellen beskriver endast informanternas språkliga förhållanden. I tabellen kan vi läsa att totalt 4 av informanterna använde endast svenska i barndomshemmet, men 3 av dessa 4 använder endast finska i nuvarande hemmet och 1 av dessa 4 använder både svenska och finska. Ingen av informanterna hade använt endast finska i barndomshemmet. Totalt 6 av informanterna hade använt både svenska och finska i barndomshemmet, men 2 av dessa 6 använder endast finska i nuvarande hemmet medan 4 av dessa 6 använder både svenska och finska likaså i nuvarande hemmet. 3 av informanterna var födda i Merikart, en av dem använde svenska i barndomshemmet men finska i det nuvarande hemmet medan 2 använde både svenska och finska både i barndomshemmet och i det nuvarande hemmet. Man måste komma ihåg att det framgår inte av svaren vilket eller vilka språk man använder med partnern och/eller med barnen. Många har vuxna barn som har flyttat hemifrån men av svaren kan man läsa att informanterna har talat svenska eller svenska och finska med barnen även om de skulle tala eller ha talat endast finska med partnern, eller tvärtom. Frågorna i frågeformuläret kunde ha varit formulerade på ett mer detaljerat sätt på de punkter som behandlar språket eller språken som informanterna använder i nuvarande hemmet. Frågorna kunde ha skiljt mellan språket eller språken som används med partnern, med barnen som bor hemma och med barnen som har flyttat hemifrån.

Språk i kontakt kan leda till konkurrens, språkbyte och språkförlust. En del individer bevarar sitt språk eller två språk medan andra samtidigt går över till omgivningens språk. Individens handlande styrs då av utomspråkliga faktorer men orsaken ligger på det individuella planet. I Merikart handlar det oftast om svenskspråkiga individer i en finskdominerad språkmiljö. Språkmiljön har i så fall lett till förfinskning i stället för tvåspråkighet, men detta sker i följande generation. Alla individer möter inte krav på kunskaper i och behovet av tvåspråkighet och barnet kan lära sig föräldrarnas språk endast om detta faktiskt används i familjen. (Tandefelt 1988:11, 59-60, 69.) Jag fick höra om flera familjer där blandäktenskap hade lett till förfinskning i följande generation eller genom två generationer: tvåspråkighet av någon grad i den första generationen och enspråkighet i finska i den andra. En av de intervjuade personerna i min undersökning berättade om förfinskningsen i sin familj; två barn kunde endast finska trots att modern

är tvåspråkig. Hon har alltid talat finska med sina barn eftersom hon är gift med en finskspråkig man och familjen bor i en finskspråkig miljö.

HEMSPRÅK mellan makarna

Man kan säga att det språk man talar med maken/makan är beroende av flera faktorer, t.ex. miljö, språkgruppsidentifikation, båda parternas språkliga kompetens, utbildning, egen eller partners vilja (Sillander 1993: 11-12). Jag antar att så är situationen i Merikart också. Som ovan konstaterats, kan jag tyvärr inte på basen av svaren i min undersökning skilja mellan hemspråket mellan makarna och mellan föräldrarna och barn. Därför endast allmänna konstateranden i detta sammanhang.

Det framgår av några undersökningar att språken är funktionellt fördelade hos tvåspråkiga individer. I sådana fall övertar majoritetsspråket det formella språkbruket, dvs. de offentliga verksamhetsområdena, medan minoritetsspråket är ett språk för informella eller privata sammanhang, dvs. familjen. (Tandefelt 1988: 69.) Av min undersökning framgår detta inte. Alla informanter använder svenska eller finska från sina egna utgångspunkter, enligt egna värderingar och anpassat till situationen. Trots att svenska registreras officiellt som minoritetsspråk i Finland, utgör de svenskspråkiga inte en etnisk eller från de finskspråkiga avvikande grupp. De så kallade blandäktenskapen mellan svensk- och finskspråkiga är en blandning mellan majoritets- och minoritetsmedlemmar endast i det avseendet att parternas språk avviker från varandra, i praktiken ganska litet numera eftersom en stor del av befolkningen är tvåspråkig. Makarna fäster kanske ingen uppmärksamhet vid sitt hemspråk och familjens språkstrategier innan det första barnet föds. (Herberts 1991: 67; Sillander 1991: 61.)

Statistiken visar att det redan länge har varit vanligare att de svenskspråkiga gifter sig med en finskspråkig än med en svenskspråkig (Allardt & Starck 1983: 281). Man har också kunnat konstatera att de svenskspråkiga i allt större utsträckning är tvåspråkiga men nuförtiden allt oftare villiga att behålla svensk- eller tvåspråkigheten även i blandäktenskapen.

SKOL- OCH STUDIESPRÅK

Jag behandlade ämnet skolspråk i fråga nr 11 om informanternas barnens skolspråk. Nu redogör jag för på vilket språk informanterna själva har gått i skola. Med skola menar jag här åldern mellan 7 och 15 år, dvs. folkskolan eller grundskolan. Med studier menar jag åren efter åldern 15, dvs. fortsatt utbildning i olika slags läroverk. Informanterna har bott och studerat i olika kommuner men det behandlar jag inte närmare. Jag presenterar informanternas skolspråk i tabell 9 nedan.

Tabell 9. Informanternas skolspråk (åldern 7-15)

	Svenska	Finska	Både svenska och finska
Totalt	7	2	1

7 av alla informanterna hade alltså gått i en svenskspråkig skola, 2 i en finskspråkig skola och 1 hade gått i både svensk- och finskspråkig skola, kanske på grund av att det hade hänt en förändring i livet t.ex. att hans barndomsfamilj hade flyttat. På grund av informanternas ålder och uppväxtort kan jag dra slutsatsen att 2 av informanterna hade gått i Merikart svenska skola.

Svaren på frågan om informanternas studiespråk i fortsatt utbildning efter åldern 15 visar att 4 av informanterna har studerat endast på svenska, 1 endast på finska och 2 både på svenska och på finska. 3 av informanterna har inte kryssat för något alternativ. Informanternas studiespråk framgår av tabell 10.

Tabell 10. Informanternas studiespråk (åldern över 15)

	Svenska	Finska	Både svenska och finska
Totalt	4	1	2

Det framgår av svarsblanketterna att alla som har gått i en svensk skola har inte nödvändigtvis fortsatt studera på samma språk, detsamma gäller också för dem som har gått i en finsk skola men inte nödvändigtvis fortsatt studera på finska. Detta bevisar att åtminstone de här informanterna i fråga har haft starka färdigheter i båda språken, eller att de med studier har fått sådana. Informanternas skol- och studiespråk korrelerar i

någon mån med deras hemspråk i barndomshemmet. Det betyder att flera informanter har fått starka färdigheter i tvåspråkighet redan i barndomshemmet. Jag behandlade hemspråket i barndomen i ovanstående kapitel. Som konstaterat, är hemspråket i barndomen en viktig faktor för tvåspråkigheten. Jag presenterar kopplingen mellan informanternas hemspråk i barndomshemmet och deras skol- och studiespråk i tabell 11 nedan.

Tabell 11. Språket i informanternas barndomshem och i utbildning

	Informanternas skol- och studiespråk		
	Svenska	Finska	Svenska och finska
Hemspråket i informanternas barndomshem			
Svenska	3		1
Finska			
Svenska och finska	3	1	2

Det framgår av tabell 11 att 3 informanter har använt endast svenska både i barndomshemmet och i studierna. En av informanterna har använt svenska i barndomshemmet men både svenska och finska i studierna. Ingen av informanterna anmälde att endast finska skulle ha varit deras barndomshems språk. Av de 6 informanter som har använt både svenska och finska i barndomshemmet, har 3 informanter fått en svenskspråkig utbildning, 1 informant studerat på finska och 2 informanter använt både svenska och finska i skola och fortsatt utbildning.

Jag vill påminna om att frågan om informanternas hem- och skolspråk inte rör deras uppfattning om deras modersmål vilket jag behandlade i samband med fråga nr 7. Min undersökning bevisar att en stor del av informanterna har varit i större eller mindre mån tvåspråkiga redan i barndomshemmet. Av undersökningen framgår inte närmare om några informanter har nått tvåspråkigheten genom skolan eller studierna. För dem som under sina barndomsår har bott i Merikart har omgivningen varit en viktig faktor för tvåspråkigheten. På grund av svaren kan jag ändå dra slutsatsen att de så kallade

blandäktenskapen hos en stor del av informanterna antingen har lett till tvåspråkighet eller förstärkt den. Jag behandlade språket i informanternas nuvarande hem i ett kapitel om hemspråket ovan.

SLÄKTINGAR, VÄNNER

Frågorna som gäller språkbruket bland släktingar, vänner, grannar och bybor ger endast en grov uppfattning om användningen av svenska och/eller finska. Jag kan inte veta på basen av undersökningssvaren om informanten har t.ex. två enspråkiga vänskapsgrupper med skilda språk eller om han/hon faktiskt använder båda språken med alla eller några vänner. (Loman 1972: 124.) Informanten kan ha vänner på andra orter. Likaså kan informanten använda svenska eller finska endast med vissa bekanta eller i vissa situationer. Vänskapskretsen och språket inom kretsen kan förändras med åren. I tabell 12 nedan finns riktlinjer av informanternas språkliga beteende angående användningen av svenska och finska bland släktingar, makes/makas släktingar och vänner.

Tabell 12. Användning av svenska och finska bland släktingar och vänner

	Svenska	Finska	Svenska och finska
Med informantens släktingar	5		5
Med makes/makas släktingar		8	2
Bland vänner		2	8

Informanterna är svensk- och tvåspråkiga och det förefaller naturligt att de använder svenska eller både svenska och finska med sina släktingar. De flesta är gifta med en finskspråkig make/maka och 8 av informanterna berättar att de umgås endast på finska med makens/makans släktingar, 2 på både svenska och finska. Med vänner använder 8 av informanterna både svenska och finska, 2 använder endast finska enligt sina egna svar. Man kan lägga märke till att de är båda födda i Merikart och har gått i den svenska skolan i byn. Det kan vara möjligt att ingen av deras svenskspråkiga skolkamrater bor kvar i byn, men mera troligt är att de har i barndomen använt både svenska och finska med vänner. Så småningom har det gemensamma språket blivit dock finska eftersom enspråkigt finska kompisar har hört till densamma vänskapskretsen. Omgivningens inflytande på språket har alltså varit avgörande. Tendensen har kanske

förstärkts av den finskspråkiga maken/makan som å sin sida medfört finskspråkiga vänner till informantens vänskapskrets.

Det är inte alls förvånande att man har vänner i båda språkgrupperna. Grannar, arbetskamrater och släktingar bildar naturliga umgängesgrupper. De sociala skikten skapar, eller skapade kanske mer tidigare, större barriärer än språket men den sociala strukturen hos de båda språkgrupperna verkar vara rätt så lika. (Allardt & Starck 1983: 280-281.)

GRANNAR, BYBOR

Näromgivningen kan vara avgörande för individens eller familjens språkvanor. Språkförhållanden i närmiljön kan avvika från språket i hela kommunen. (Herberts 1991: 66.) Detta kan vara fallet i Merikart. Lillkyroborna för övrigt skulle uppfatta språkförhållanden i hela kommunens område olika. Enligt min undersökning tycker de utfrågade merikartborna själva att området är svenskt sedan gammalt, och avviker säkert från kommunens helhetssituation samt från lillkyrobornas syn på den.

Några informanter berättar att de använder både svenska och finska i samtal med grannar och bybor. Det verkar dock inte längre vara så vanligt som det var tidigare och antagligen har varit under flera hundra år. Äldre informanter tycker att användningen av svenska är och var allmännare, vilket också en av de intervjuade informanterna bekräftar. Situationen beror främst på den språkliga strukturen i den närmaste omgivningen. Ju mer svenskspråkiga i byn, desto mer svenskspråkigt umgänge (Sillander 1993: 57). Omgivningen i Merikart har med tiden blivit mer tvåspråkig och därigenom finskspråkig. Utvecklingen verkar ha varit snabbast i slutet av 1900-talet och svensk- och tvåspråkigheten har blivit allmännare i de mest privata sammanhang, såsom i familjen, bland egen släkt och vänner samt i den personliga massmediekonsumtionen, medan omgivningens språk är finska. Denna utveckling har skett inom byn, i arbetslivet är situationen nästan motsatt. En av förklaringarna för den förminskande andelen av talat svenska i byn är förstås den svenska skolans avslutning år 1966 men man kan säga att den inte förklarar hela utvecklingen utan snarare är en länk i kedjan. Som det framgår av tabell 13 nedan berättar de flesta informanterna att de använder endast finska

i kommunikationen med grannar och bybor.

Tabell 13. Användning av svenska och finska med grannar och bybor

Svenska	Finska	Svenska och finska
	7	3

En viktig aspekt angående miljön som hör samman med skolan är tillgång till dagvård på önskat språk. I Merikart är det möjligt att få sina barn till en tvåspråkig familjedagvård av två dagvårdare om de har lediga vårdplatser. Möjligheten används av familjerna där en eller två av föräldrarna är svensk- eller tvåspråkiga men det finns också finskspråkiga föräldrar som vill ha svenskspråkig dagvård för sina barn. Jag skriver litet mer om ämnet i intervju 1. Om vi nu speciellt talar om svenskheten eller det svenska språket i detta sammanhang, kan vi igen konstatera att institutionerna förenar och för de svenskspråkiga samman. Man kan även säga att de skapar en s.k. symbolvärld, en gemenskap och ett nätverk mellan de svenskspråkiga. Med institutioner menar man svenskspråkiga skolor, tidningar och olika organisationer t.ex. föreningar, församlingar, militären. (Allardt & Starck 1981: 280.) Några anser även att det är just daghemmen och skolorna på önskat språk som är en grundförutsättning för en språkgrupps identitet och existens (Sillander 1993: 61). Då talar vi alltså om utbudet på den svenskspråkiga servicen. Språkregistreringen i landet förorsakar problem i det avseende att man planerar dagvård och skolor för en viss språkgrupp enligt språkstatistiken. Ett problem i sig är om de tvåspråkiga registreras som finsk- eller svenskspråkiga. Ett annat problem är om föräldrarnas egna preferenser för dagvårdens och skolans språk kan iakttas. (Herberts 1991: 66-67.) Sociologerna framhäver att det har funnits en tendens inom olika svenskspråkiga institutioner att uppmana de tvåspråkiga föräldrarna placera barnen i en svensk skola för att hålla det svenska språket i liv i hemmen (Allardt & Starck 1983: 284). Vi återkommer här igen till frågan om språkgruppens existens men i Merikart är det inte endast identitets- eller språkfrågor som får bestämma valet för familjens språk, barnens dagvårds- och skolspråk, språkanvändning i näromgivningen och dylikt. Omgivningen och andra utomspråkliga faktorer påverkar också stort.

ARBETSLIV

Den urbana miljön ger upphov till tvåspråkighet genom att den oftast leder till ökade kontakter mellan språkgrupperna. Det krävs färdigheter i två språk i vissa branscher. (Tandefelt 1988: 237.) Språkraven varierar mellan olika branscher eller arbetsuppgifter. Språkvalet bestäms ofta av utbudet på svensk- eller finskspråkiga arbetsplatser men anmärkningsvärt är att arbetsmiljön låter individen i mycket låg grad själv välja vilket språk han/hon talar. (Sillander 1993: 17.) Det har konstaterats i forskning (Strömman 1997: 35) att det interna språket på arbetsplatserna i Vasa allt oftare är finska på grund av de svenskspråkigas goda kunskaper i finska, men även för att en ökad användning av finskan betraktas som rationalisering. Allmänt taget väljs svenska eller finska i arbetsrutinerna mer eller mindre automatiskt enligt situationens krav. Man kan anta att språkvalet i serviceyrkena sker i stort sett enligt kundens krav. Invånarna i Merikart kan sägas vara urbaniserade eftersom de flesta har sin arbetsplats i Vasa och miljön i allmänhet är till stora delar någonting annat än det traditionella bondesamhället. Men å andra sidan, det finns nog folk som lever i jordbruks- eller landsbygdsmiljön i Merikart men landsbygdslivet i dag är lika modernt som livet i den urbana miljön eller i vilken miljö som helst. Man kan lätt förstå behovet av två språk i arbetslivet, detta syns i min undersökning eftersom 7 av svararna använder eller har använt båda språken i arbetsuppgifterna. Ungefär hälften av informanterna jobbar på en annan ort och hälften har sin arbetsplats i Merikart. 3 av alla informanter anser att de använder eller har använt endast finska i arbetsuppgifter. Språkfördelningen i arbetslivet hos informanterna i tabell 14 nedan.

Tabell 14. Språkanvändning i arbetslivet

Svenska	Finska	Svenska och finska
	3	7

VID INKÖP I MERIKART ELLER I VASA

I samband med frågan om uppköpsspråk i Merikart eller i Vasa ville båda av de intervjuade informanterna ta upp frågan om språket vid myndighetskontakterna. Merikartborna sköter sina ärenden i Lillkyro centrum t.ex. i affärer, i hälsovården, i kommunalhuset eller i församlingen endast på finska. I Merikart talar några enstaka

kunder svenska med expediterna i Haanpää diversehandel. De flesta storhandlar i Vasa och använder övrig servicen i Vasa samt vårdas vid behov vid Centralsjukhuset. I Vasa används både svenska och finska av de tvåspråkiga merikartborna. Undersökningens resultat i min undersökning förstärker intrycket. Frågeställningen gällde endast språkanvändning när man handlar i Merikart eller i Vasa. Haanpää diversehandel i Merikart nämndes särskilt eftersom de flesta expediterna är tvåspråkiga och folk från de svenskspråkiga områdena brukar komma och göra inköp på Haanpää. Resultaten i tabell 15.

Tabell 15. Språkanvändning vid inköp

	Svenska	Finska	Sv och Fi
I Merikart, t.ex. på Haanpää		6	4
I Vasa	2	5	3

I Merikart handlar 6 av informanterna endast på finska medan 4 handlar på svenska och finska. I Vasa handlar 2 av informanterna endast på svenska, 5 endast på finska medan 3 av informanterna handlar på svenska och finska. En orsak till att man handlar endast på finska i Merikart är att man upplever omgivningen i stor mån som finsk och vill inte väcka uppmärksamhet, eller man är van vid att använda finska. Att handla på svenska i Merikart kräver att man är säker om samtalpartnerns språkliga kompetens. Så är fallet oftast i Vasa, där de som jobbar i servicebranschen förutsätts ha färdigheter i båda språken. Därtill kan talsituationer i Vasa på bestämda språk upplevs som tidigare bekanta eftersom många har bott eller jobbat där.

DAGSTIDNINGAR

VECKOTIDNINGAR

BÖCKER

Denna aspekt av språkanvändning skiljer sig väsentligt från användning av svenska eller finska i kommunikationssituationer. Man kan säga att i läsningen fokuseras innehållet mera och på annat sätt.

Utudsstrukturen på både finska och svenska dags- och veckotidningar är bra i Merikart eftersom det ges ut flera tidningar på båda språken i närområdet och i hela landet samt i Sverige. Läsning och prenumeration av dagstidningar korrelerar i viss mån med informantens modersmål och nuvarande hemspråk men också övriga orsaker påverkar språkvalet. Läsning och prenumeration av dagstidningar på ett visst språk anses ofta korrelera med språkgruppsidentifikation (Sillander 1993: 34), men detta utesluter jag i den här undersökningen. Prenumeration av dags- och veckotidningar på ett eller två språk påverkas ganska mycket av bakgrundsvariablerna t.ex. kostnaderna, läsarens ålder och utbildning, läsarens tidsbrist, läsarens eget eller familjens intresse, medveten strävan efter en viss språkstrategi och så vidare. Prenumeration och läsning behöver inte alltid korrelera med varandra heller.

Man kan anta att de flesta prenumererar på sina dags- och veckotidningar. Rikligt med lösnummer på båda inhemska och även på några utländska språk kan lätt köpas i varuhus och kiosker. I Merikart bibliotek kan man läsa och låna närmast finska tidningar men i Vasa är utbudet större på båda språken. Veckotidningsbyte mellan vännerna är också vanligt. Jag presenterar informanternas prenumeration och läsning av dags- och veckotidningar samt böcker i tabell 16.

Tabell 16. Språkanvändning i samband med läsning

	Svenska	Finska	Svenska och finska
Dagstidningar		3	7
Veckotidningar och romaner	2	3	3

Det framgår av tabell 16 att 3 av informanterna läser endast finska dagstidningar medan 7 läser både svenska och finska dagstidningar. När det gäller läsning av veckotidningar och böcker har 2 av svararna anmält att de läser mest på svenska tidningar och böcker, 3 läser endast finska tidningar och böcker och 3 både svenska och finska tidningar och böcker. 2 av svararna har inte valt något alternativ.

Av den här undersökningen framgår inte hur mycket litteraturtillgången påverkar vad

man läser. Det finns inte utbud på svenska böcker i Merikart bibliotek men man kan låna ut svenskspråkiga böcker i Lillkyro där det finns ett par hyllmeter svenskspråkiga romaner, eller i flera bibliotek i Vasa. Utbudet på finskspråkiga böcker är rimligt i hemkommunen. Av frågeställningen framgår inte hur mycket och vad man läser på vilket språk. Olika variabler t.ex. materialet dvs. urvalet på vad man läser och mängden dvs. urvalets storlek varierar säkert stort bland informanterna.

Uppgifterna om t.ex. tidningarnas språk ger en god bild av den s.k. aktiva tvåspråkigheten. Tidningsläsande kan kräva större aktivitet och kanske större språkkunskaper än t.ex. TV-tittande. (Herberts 1981: 27.)

Via massmedierna, litteraturen och skolan får man kontakt med det svenska högspråket dvs. det normerade skriftspråket och det talspråk som hör samman med det. Högspråket öppnar dörrarna till omvärlden via massmedierna och litteraturen och erbjuder möjligheter till delaktighet i kulturliv och samhällsdebatt, samt bygger broar till kulturarvet. Det sägs att det är högspråket som fungerar som gemensamt kommunikationsmedel och som förutsättning för jämställda kontakter över hela det svenska språkområdet. (Brunell 1992: 109-110.) Massmedierna och litteraturen är alltså en viktig källa till högspråket för en enskild individ och en viktig förutsättning för samhörighetskänsla inom den svenskspråkiga gruppen. De lokala dagstidningarna kan även garantera den lokala förankringen.

TV

Kanalutbudet och kostnaderna utgör numera den viktigaste variabeln i TV-tittandet antagligen i hela landet. I Merikart kan man välja mellan de fyra rikskanalerna och de olika digikanalerna, den finlandssvenska kanalen är i dag en av digikanalerna. I rikskanalerna finns ett mindre utbud på svenskspråkiga program. Byn är inte kopplad till kabelnätet vilket betyder att de rikssvenska kanalerna ses endast med hjälp av en egen satellitantenn. I min undersökning fick jag den uppfattning att språket är av underordnad betydelse i TV-tittandet bland den svensk- eller tvåspråkiga befolkningen i Merikart, programmets kvalitet avgör. Man kan undra om informantens ålder, kön, yrke och utbildning har betydelse i fråga om TV-tittandet, särskilt när det gäller hur mycket

tid man använder för TV-tittandet och vilka kanaler man tittar mest på. TV-tittandet i hushåll med flera medlemmar är ofta, åtminstone i någon mån, en gemensam aktivitet. De olika valen i tittarbeteendet kan då också vara beroende av flera olika faktorer i familjen, inte endast hos informanten. Jag behandlar här inte sådana aspekter i TV-tittandet. Av frågeställningen och av svaren framgår endast på vilket språk informanterna tittar på TV. Svaren i tabell 17 är förstås i stort sett endast riktgivande.

Man kan påpeka att TV-tittandet anses ofta som en passiv aktivitet, men det kan lika bra vara aktivt och medvetet. En intervjuad person berättade om sitt intresse av att göra jämförelser mellan svenskans och finskans olika satsbyggnader när han tittar på svenska program med finsk text eller finska program med svensk text. Därtill berättade han att han kan lära sig nya ord i TV. Detta är förståeligt eftersom livsmiljön förändras snabbt och nya ord och beteckningar föds samtidigt som de gamla försvinner. Den som vill komplettera sina kunskaper i ett språk kan medvetet följa program på det språket och få stor nytta i t.ex. hörförståelse, ordförråd och uttal.

Tabell 17. TV-tittandets språk

Svenska	Finska	Svenska och finska
	3	6

En har inte svarat på den här frågan.

RADIO

Utbudet och hörbarheten är av avgörande betydelse i fråga om radiolyssnandet. Det finns riks- och lokalradiokanaler både på finska, finlandssvenska och rikssvenska. Det framgår inte av undersökningen hur mycket man lyssnar på olika kanaler eller hur mycket man sammanlagt lyssnar på radio. Informanterna svarade endast på frågan på vilket språk de lyssnar eller lyssnar mest.

Tabell 18. Radiolyssnandets språk.

Svenska	Finska	Svenska och finska
1	3	5

En har inte svarat på den här frågan.

Man kan förresten påpeka att målgruppen för olika kulturaktiviteter på svenska i hela landet är snarare en växande än en minskande grupp. Många förutom dem som är registrerade som svenskspråkiga har vilja och färdighet att konsumera det svenskspråkiga kulturutbudet, i synnerhet i form av litteratur och tidningar, teater, filmer, radio och TV. I flera familjer avgör intresse och kvalitet massmedie- och kulturkonsumtionen, språket påverkar också, men i alla fall mera sällan medvetna identitetsaspekter. Detta är förstås mest synbart i tvåspråkiga familjer som har egentligen tre kulturella sfärer att välja mellan: det finska, det finlandssvenska och det rikssvenska. (Herberts 1991: 67-68.)

INTERNET

Frågan om TV-tittandet, radiolyssnandet och användningen av internet hör tekniskt taget nästan till samma grupp och kan antas korrelera med varandra i den meningen att de tvåspråkiga informanterna använder elektriska massmedier enligt behov och eget intresse, inte medvetet med tanke på språket. Alla ovannämnda massmedier används på båda språken av ungefär hälften av informanterna. Engelskspråkiga program oftast med finsk text utgör i dag troligen den största delen av TV-kanalernas utbud. Engelskan används också flitigt i internet. Av tabell 19 framgår det mest använda inhemska språket i internet.

Tabell 19. Internet

Svenska	Finska	Svenska och finska
	2	5

3 har inte svarat på den här frågan.

De äldsta informanterna i min undersökning använder aldrig eller sällan internet. Det är nog troligt att deras barn eller barnbarn visar dem några intressanta artiklar då och då. Vilket språk man väljer i sådana situationer är närmast en del av de språkvanor som man har och har haft i familjen.

Det framgår av min undersökning att massmedierna kan ha en aktiv roll för språkinläringen eller språkbevarandet och det har konstaterats vetenskapligt. Från

lingvistisk synpunkt kan forskningen i relationen mellan massmedierna och språket ske i olika infallsvinklar eller med olika syften. En grundfråga är både hur språket i massmedierna är och hur och i vilken mån detta språk påverkar språket i allmänhet. Språkvetenskapen kan i detta sammanhang tillämpas på flera olika sätt, ett av tillämpningsområdena är språkundervisningens och språkinläringens metodik. Det är välkänt att massmedierna kan avsiktligt användas för språkundervisningen. Därtill kan språket i massmedierna vid sidan av sin primära funktion sägas ha ett annat syfte eller en annan verkan: att lära ut språk. (Dahlstedt 1970: 15-16.)

Massmedierna påverkar starkt allmänspråket. De bidrar till att språkmönstret i dem inlärs passivt men det är inte sagt att de också tvingar mottagarna att använda språket aktivt. Man måste dock komma ihåg att väldigt många faktorer påverkar saken, inte minst geografiskt eller socialt läge, ålder, emotionella saker, värderingar osv. Massmedierna kan förorsaka förändringar i språkvanor eller -strukturer eller även språk- eller dialektbyte. Massmediernas språk utjämnar allmänspråket i alla fall. Massmediernas språk kan vara av avsevärd betydelse för invandrare eller språkminoriteters medlemmar. (Dahlstedt 1970: 36-42.)

I dag har publiken mycket att välja på inom massmediefronten. Det är antagligt att utvecklingen allmänt taget har ökat selektiviteten i medieanvändningen. Man kan säga att morgon- och dagstidningar bildar stommen av det väldiga utbudet, och internet är en nyhets- och tidningskanal särskilt för den yngre generationen. TV-tittandet sker för det mesta i hemmet, radiolyssnandet i bilen eller i hemmet. Program, kanal eller tidning väljs med hänsyn till innehåll och tillgänglig tid, övriga faktorer påverkar också. I samhällsforskning och kommunikationsteori har man talat och talar om massmediernas olika effekter. Om effekterna kan man i allmänhet konstatera att de inte kan särskiljas från massmediernas allmänna funktioner och de samhällsförhållanden som är bestämmande för dessa (Nordenstreng 1977: 196). Massmediernas olika funktioner och effekter utgör för övrigt ett omfattande forskningsämne med ökande mängd av litteratur.

13. Tycker du att du målmedvetet satsar på svenska, finska eller tvåspråkighet?

Informanterna kunde i svarsblanketten välja mellan tre alternativ i fråga om hur de tycker att de målmedvetet satsar på olika språk: på svenska, finska eller tvåspråkighet. Informanterna kunde motivera sitt svar och många hade gjort det. Svarsfördelningen i tabell 20 och därefter granskar jag svaren närmare.

Tabell 20. Målmedvetna satsningar på svenska, finska eller tvåspråkighet

Svenska	Finska	Tvåspråkighet
1	1	9

En av svararna hade valt två alternativ, både svenska och tvåspråkighet.

En av informanterna tyckte att hon nuförtiden satsar mest på finska. Det kan bero på olika faktorer men antagligt är att den finskspråkiga omgivningen och familjens språkval påverkar mest. Det är fråga om en kvinnlig informant som har bott 36 år i Merikart och varit gift med en finskspråkig man. Deras 3 barn har gått i en finsk skola och alla använde finska med grannar, bybor, kompisar och så vidare. Själv har hon gått i en finsk skola. Hennes barndomshem var tvåspråkigt och hon har fortfarande kontakter med släktingar och vänner både på svenska och finska. Dessutom följer hon radio- och TV-program på båda språken och använder tidvis svenska i arbetsuppgifter. Enligt svarsblanketten känns finskan som hennes modersmål och hon tycker att hon satsar mest på finska. Det visar sig att hon under årtionden har använt mest finska i flera sammanhang, närmast i hemmet och i omgivningen. Det påverkar säkert hennes upplevelse av satsningen på språken.

En av informanterna hade valt två alternativ, både svenska och tvåspråkighet. Hon hade inte motiverat sitt val, men det framgår av svarsblanketten att hon är född i Merikart och hade svenska som barndomshemets språk. Hon har gått i Merikart svenska skola och har säkert haft både svensk-, finsk- och tvåspråkiga vänner. Hon är gift med en finskspråkig man och det nuvarande hemmets språk har i årtionden varit finska oavsett att deras barn har gått i den svenska skolan i Merikart; hon måste ha använt svenska med barnen men i vilken mån vet vi inte. Enligt svarsblanketten använder hon finska i de flesta sammanhang: i familjen, med släktingar, bland vänner samt grannar och bybor,

också när hon handlar och sköter olika slags ärenden. Hon läser finska dagstidningar och tittar mest på finska TV-program. Hon tycker själv att både svenska och finska är hennes modersmål. Hon har troligen varit tvåspråkig från början, lika sannolikt kan hennes tvåspråkighet ha varit starkare i svenska i barn- och ungdomen, men blivit starkare i finska i vuxen ålder påverkad av det finska äktenskapet och den alltmer förfinska miljön. Det är kanske därför hon vill koncentrera sig på att behålla tvåspråkigheten genom att målmedvetet satsa mer på svenska. Jag kan tillägga att enligt svarsblanketten lyssnar hon på svenska radioprogram, läser av svenska veckotidningar eller romaner och umgås med några av sina släktingar på svenska.

Den ovannämnda informanten medräknad tyckte alltså totalt 9 informanter att de satsar målmedvetet på tvåspråkighet. Svararna grundade sina svar med åsikter som ”bra att hålla alla språk levande”, ”en gåva att obehindrat växla mellan båda språken”, ”viktigt att kunna båda språken”, ”en rikedom i livet”, ”man känner sig 'mera global'”, ”barnen har det lättare i arbetslivet”. Jag tror att i detta avseende tänker svararna på tvåspråkigheten dels från sin egen erfarenhet, dels med tanke på följande generation vilket ju direkt framgick av några svar. En av informanterna är lärare i språkdusch och hon ville framföra en viktig synvinkel: att tvåspråkigheten är en ”bra grund för att lära sig andra språk”. Det finns forskningsresultat som faktiskt bevisar att t.ex. språkbadslever eller från barndomen två- eller flerspråkiga har det lättare att tillägna sig nya språk. I vissa undersökningar (Skutnabb-Kangas 1986: 47) klarar sig tvåspråkiga barn – i detta sammanhang betonar man att barnen är högklassigt tvåspråkiga – bättre än motsvarande enspråkiga barn på olika test och i skolan.

Svararnas modersmålsuppfattningar korrelerar i någon mån med deras syn på tvåspråkighet, 4 av informanterna tyckte nämligen att både svenska och finska är deras modersmål medan modersmålet är svenska för 5 informanter och den informant som tycker att hon satsar mest på finska nuförtiden ansåg att hennes modersmål är finska. Det är inte endast ursprung som påverkar informantens syn på tvåspråkighet utan också kompetens, funktion och attityder (jfr tvåspråkighetsdefinitioner enligt Skutnabb-Kangas i kap. 2.2.3). Eftersom jag närmar mig tvåspråkighet ur svararnas egen uppfattning, som en psykologisk realitet, behandlar jag alltså inte svararnas kompetens

på svenska, finska eller tvåspråkighet. Jag koncentrerar mig närmast på språkens funktion och försöker beskriva var informanterna använder sina två språk. I detta samband kan man tillägga att 6 av alla informanter använde både svenska och finska i barndomshemmet medan 4 använde endast svenska. Endast en av dem som använde både svenska och finska i barndomshemmet tycker att hon satsar mest på finska nuförtiden. Vi kan återkomma till blandäktenskapen och den finska omgivningen igen. I sitt nuvarande hem använder nämligen 5 av informanterna endast finska i dag medan 5 använder både svenska och finska. Man måste dock observera att siffrorna skulle vara något olika om frågeställningen skulle ha varit litet annorlunda medräknat t.ex. alternativ såsom språket/språken som man använder med barn hemma i dag, med barn när de bodde hemma, med bortflyttade barn i dag. Informanterna representerar ju människor i olika ålder och livssituationer. Men av svaren framgår med stor säkerhet att åtminstone 3 av dem som tycker att endast finska är hemmets språk i dag har använt svenska eller både svenska och finska med sina barn när de bodde hemma. Vi vet inte heller på vilket/vilka språk föräldrar kommunicerar med sina bortflyttade barn och deras eventuella familjer i dag.

Modersmålsuppfattningar kan förändras under livets gång, så kan också graden av tvåspråkighet och användningen av de två språken variera i olika livssituationer. I tabell 21 nedan presenterar jag en grov bild av svararnas uppfattningar angående deras målmedvetna satsning på tvåspråkighet, deras modersmål, barndomshemets språk och nuvarande hemmets språk. Jag har behandlat tidigare siffror och bakgrund angående informanternas modersmål, språket i deras barndomshem och i nuvarande hemmet. Tabell 21 ger därför endast en liten sammanfattning om informanternas språkanvändning och uppfattningar men visar främst hur användningen av svenska och finska i olika sammanhang har påverkat och påverkar informanternas syn på den målmedvetna tvåspråkigheten.

Tabell 21. Informanternas syn på deras målmedvetna satsning på tvåspråkighet och korrelation till detta utgående från informanternas uppfattning om sitt modersmål, barndomshemmets språk och nuvarande hemmets språk

I n f o r m a n t e n s			Modersmål	Barndomshem	Nuvar. hem
Målmedvetna satsning på	Sv	Fi			
		Tvåspr.			
		O	Fi	Sv och Fi	Fi
		O	Sv	Sv och Fi	Sv och Fi
		O	Sv och Fi	Sv och Fi	Sv och Fi
		O	Sv	Sv	Fi
		O	Sv	Sv	Sv och Fi
		O	Sv och Fi	Sv och Fi	Sv och Fi
		O	Sv	Sv och Fi	Sv och Fi
		O	Sv	Sv	Fi
		O	Sv och Fi	Sv och Fi	Fi
O		O	Sv och Fi	Sv	Fi

Jag påminner ännu om att resultaten behandlar inte språkgruppsidentifikationer. Som jag konstaterade ovan, behandlar jag här inte heller informanternas kompetens angående svenska, finska eller tvåspråkighet. Men det är viktigt att lägga märke till att i en enspråkig miljö kommunicerar de tvåspråkiga oftast med enspråkiga och kraven som sätts på deras språkliga färdigheter är så att säga desamma som på enspråkiga (Skutnabb-Kangas 1981: 95). Jag försöker inte rita upp tvåspråkighetsprofiler av informanterna enligt olika kriterier utan närmast karakterisera dem och deras tvåspråkighet. Av den här undersökningen fick jag den uppfattningen att i huvuddrag förhåller sig alla informanter mycket positivt mot tvåspråkigheten både i sitt eget liv och i följande generation. Dessutom verkar alla vara mer eller mindre naturligt tvåspråkiga eller har i alla fall uppnått en balanserad tvåspråkighet med goda färdigheter i båda språken. Svenskheten är i stor utsträckning tvåspråkigheten i dag men av den här undersökningen framgår det tydligt att man reagerar mycket positivt på båda språken, är

intresserad av dem och villig att bibehålla båda språken. I olika forskningsprojekts belysning ser tendensen likadan ut i stort sett i hela landet.

Det finns forskningsresultat som visar att de tvåspråkiga använder sina två språk i skilda sammanhang, t.ex. det ena i officiella och det andra i privata sammanhang. Det samma kan ses i Merikart i det avseendet att de tvåspråkiga kommunicerar helst på finska utanför hemmet och på svenska eller svenska och finska hemma – med flera undantag. Arbetslivet kräver oftast tvåspråkighet och massmedierna kan förstärka språkkunskaper i den ena riktningen eller den andra. Byns läge nära till tvåspråkiga och svenskspråkiga områden leder till blandäktenskap och kontakter med de två- och svenskspråkiga. Dessutom har byn sedan gammalt svenskspråkig befolkning. En viktig tyngdpunkt är bybornas positiva attityder till de båda språken och de två språkens liv i byn i sämja och endräkt. Som tidigare konstaterats kan ingen egentlig diglossi hittas i Merikart om inte i enstaka fall beroende av de individuella faktorerna i olika sammanhang. För övrigt verkar tvåspråkigheten råda både individuellt och kollektivt som framgår av informanternas och omgivningens förhållanden.

14. Hur förhåller sig merikartborna i allmänhet till svenskspråkigheten/tvåspråkigheten?

Tabell 22. Informanternas syn på merikartbornas förhållande till svensk/tvåspråkigheten

Positiv	Neutral	Negativ
4	5	1

Alla svarare förutom en ansåg att merikartborna förhåller sig neutralt eller positivt till svensk- eller tvåspråkigheten. Kommentarer som skrevs var ”jag har ej stött på kommentarer”, ”de tycks vara vana vid svenskar”, ”det har alltid varit tvåspråkigt här”. Den svenska folkskolan plockades fram i en svar trots att skolans verksamhet avslutades år 1966. Svararen ville antagligen framföra den svenska skolan som ett bevis för svenskheten i byn. Skolan på eget språk inom ett eget område är viktig för en språkgrupp och dess existens.

Man kan endast gissa varför en svarare upplevde bybornas förhållande till svenskheten snarare som negativt. Det kan bero på olika orsaker, t.ex. statistisk sannolikhet men trovärdigt är att svararen själv har fått negativa kommentarer t.ex. bland kompisar för sin svenskhet. Att gå i en svensk skola kräver i dag att transporten ordnas av föräldrarna och att kompisar på skolspråket inte alltid bor nära. Detta kan upplevs som jobbigt eller negativt, dessutom kan det i så fall hända att man inte känner omgivningens invånare så bra. I vuxenålder kan man få känslan att man har ingen nytta av det språk som upplevs som främmande i området. Dessa kan vara några orsaker ur svararens egen synvinkel, inifrån, men kan påverka hur svararen upplever att de andra upplever henne/honom eller den grupp han/hon representerar, alltså uppfattningen utifrån. Självklart är att det finns skämt som inte längre känns som skämt, det finns överlägsna attityder, det finns avundsjukan, det finns alla möjliga negativa känslor och åsikter lika väl angående tvåspråkighet som vilket fenomen som helst.

Samvaron mellan språkgrupperna i Merikart har i stor utsträckning varit lugn. Historiska källor visar att inte fler strider och konflikter har dokumenterats än i lika stora byar i allmänhet. Om den lugna samvaron vittnar den intervjuade informantens minnesbilder från den första hälften av 1900-talet. Av min undersökning framgår tydligt balansen mellan språkgrupperna och den positiva attityden mot varandra. Tidigare, under lantbrukssamhällets tider, jobbade man tillsammans utan att språket skulle lägga hinder. De som gifte sig så att säga över språkgränsen ville antingen smälta in i samhället och förlorade sin svenskhet inom ett par generationer, eller ville smälta in i samhället men behålla sin svenskhet genom den mer eller mindre medvetna tvåspråkigheten. Nuförtiden, under tiden för det moderna och mångsidiga arbets- och kommunikationssamhället, vill man ofta smälta in i samhället men ser också värden för tvåspråkigheten och strävar medvetet efter att behålla och förmedla den. Men då kultur, sysselsättningar, utbildning, sociala liv eller religion inte skiljer språkgrupperna från varandra, har ingen av språkgrupperna någon anledning att skylla på de andra. Tvåspråkigheten, med andra ord kunde man uttrycka minoriteten i detta fall, hotar inte majoritetens dvs. de finskspråkigas, identitet eller existens. Informanterna ser till merikartbornas attityder utifrån, ur sin egen synvinkel. Det skulle vara intressant att jämföra deras åsikt med de finskspråkiga merikartbornas attityder mot de svensk- eller

tvåspråkiga. Enligt det vad jag har fått veta efter diskussioner och förfrågningar med de finskspråkiga i byn angående ämnet svensk- och tvåspråkighet, har jag inte märkt att någon skulle förhålla sig negativt på något sätt till gruppen eller till fenomenet i allmänhet. Till sist kan man säga att den allmänna tendensen från svenskheten mot tvåspråkigheten kan ses mycket klart i Merikart.

15. Kommentarer till frågorna, till tvåspråkigheten etc.

Som ovan konstaterats hade nästan alla informanter skrivit sina egna kommentarer, motivationer och åsikter på flera punkter i svarsblanketten. Jag har behandlat kommentarer i samband med de frågor de handlar om.

5.4.2 Intervjuerna

Jag intervjuade alltså personligen två personer. Vi gick igenom frågorna i frågeformuläret men talade samtidigt om svaren: om motivationer, åsikter och olika synpunkter de hade. Efter att jag hade renskrivit intervjuerna och analyserat informanternas svar på frågorna i frågeformuläret, fick jag ett telefonsamtal från en kvinnlig informant som några veckor tidigare hade fått frågeformuläret brevledes. Nu hade hon hittat det bortglömda svarskuvertet hemma, ställde sig mycket positiv till undersökningen och var villig att skicka mig svarsblanketten om det bara inte var för sent. Vi diskuterade ämnet i telefonen, dessutom hade hon skrivit en hel del text på svarsblanketten. På basen av telefonsamtalet och svarsblanketten fick jag en intressant skildring av en familjs språkliga situation och deras strategier angående tvåspråkighet. Därför blev det en tredje fallstudie.

Ålder och kön av de intervjuade personerna var alltså:

	Kvinnor	Män
Ålder	49 år	81 år
	52 år	

Intervju nr 1 – en fallstudie

Hon är en 49-årig kvinna, född i en finskspråkig familj med fem syskon i Vasa. I sin barndom flyttade hon till Sverige och familjen bodde där i två år. Hon och hennes systrar lärde sig svenska där, men föräldrarna jobbade i en fabrik med både svensk- och finskspråkiga arbetskamrater och lärde sig inte svenska. Efter två år flyttade familjen alltså tillbaka till Vasa och hon liksom hennes systrar gick i en svenskspråkig skola. I hennes barndomshem talades endast finska, men systrarna sinsemellan använde svenska om de t.ex. hade hemligheter som de inte ville avslöja för föräldrarna. Hennes skolspråk var svenska och hon talade svenska med sina skolkamrater.

Hon har jobbat i Vasa och tycker att hon faktiskt har haft nytta av sin tvåspråkighet i arbetslivet. Hon gifte sig med en finskspråkig vasabo och de flyttade till Merikart efter att mannens arbetskamrat hade berättat om ett egnahemshus som var till salu. De har nu bott i Merikart i över 18 år och trivs bra både i huset och på området. De har två barn, en 20-årig pojke och en 17-årig flicka, båda med finska namn. Hon talar endast finska med sin man och med barnen. Det förefaller naturligt eftersom hon inte ser någon skillnad på språken och då har hela familjen ett gemensamt språk. Barnens skolspråk är och har varit finska och de har endast finskspråkiga kompisar. Barnen tycker förstås ibland att det är synd att de inte kan svenska, men om hon talar svenska någonstans, tycker barnen att det är lite konstigt och det så att säga hör inte till mamman. Själv tycker hon att hennes modersmål är finska, eftersom det är det språk hon har lärt sig först och använder mest.

Hon läser endast finskspråkiga dags- och veckotidningar och lyssnar på finskspråkiga radiokanaler, inte av någon viss orsak utan för att det är enklast i familjen så. Hon väljer inte TV-program efter språket utan efter eget intresse. Hon tittar lika gärna på svenskspråkiga som på finskspråkiga program. Intressant är att hennes barn undrar om hon läser finsk text på svenska TV-program men det gör hon inte.

Hon talar nästan enbart finska med släktingar, vänner och grannar. Hon talar svenska endast med gamla skolkamrater och då och då med sina systrar. En utav hennes systrar

och en f.d. skolkompis bor i Merikart. Hon berättar att den sistnämnda är en tvåspråkig rektor för det finskspråkiga lågstadiet i Merikart och det var på hennes initiativ man började en språkdusch på svenska i skolan, och det blev möjligt att välja mellan svenska och engelska som det första främmande språket i skolan i stället för enbart engelska. Det var likaså rektorn som föreslog för henne att hon skulle börja som en svenskspråkig dagmamma eftersom det skulle vara bra att få möjlighet att få också svensk- eller tvåspråkig dagvård i området. Nu har hon jobbat över 10 år som familjedagvårdare och då och då kommer till henne dagvårdsbarn vars föräldrar eller en av dem antingen är svenskspråkig eller de är finskspråkiga men vill att barnet får svenskspråkig dagvård. Sådana barn fortsätter ofta till en svenskspråkig skola i Veikars eller i Vasa. Hon berättar att i praktiken talar hon då båda språken med barnen, hon kanske säger samma sak först på svenska, sedan på finska. Hon läser för barnen både svensk- och finskspråkiga barnböcker som hon har hemma, och sjunger med barnen både på svenska och på finska. Hon har märkt att även de finskspråkiga barnen blir samtidigt mer vana vid det svenska språket, lär sig ett och annat och för dem tycks det vara lättare att lära sig svenska i skolan. Hon tycker att det är roligt och omväxlande att använda de båda språken i arbetet med barnen.

Hon använder alltid finska när hon handlar i Merikart och i Lillkyro. I Vasa använder hon båda språken eftersom det känns bekant och naturligt. Hon kan inte ens föreställa sig att börja tala svenska t.ex. i apoteket eller i hälsovårdscentralen i Lillkyro, det skulle rentav chockera personalen tycker hon. I arbetet får hon inget lönetillägg på grund av tvåspråkigheten. Kommunen anser sig vara en finskspråkig kommun, även om kommunen erbjuder kommunal service av henne – på två språk. Allt fler tvåspråkiga familjer flyttar från Vasa och vill ha en svenskspråkig dagvårdsplats till sina barn. Hon tycker att det skulle absolut behövas fler två- eller svenskspråkiga dagvårdsplatser i kommunen. Hon påpekar att nuförtiden är det dock allt svårare att få sina barn till en svensk skola i grannkommunen eftersom hemkommunen borde satsa ekonomiskt på det. Mer sannolikt är att de som vill ha barnen till en svensk skola väljer att flytta till en kommun med svenska skolor.

Hon tycker att merikartborna förhåller sig närmast negativt till svensk- eller

tvåspråkigheten. Hon har aldrig hört några kommentarer i stilen ”tualta ne ruattalaaset ny tuloo” t.ex. i hobbyer och aktiviteter, men anser att t.ex. några skötare är avundsjuka på henne eftersom hon talar även svenska med barnen och arbetsdagen låter mer varierande då. Kommunens inställning till lönetillägg känns negativt. Hon gör ingen skillnad mellan språken och tycker att hon målmedvetet satsar på både svenska och finska, med andra ord på tvåspråkigheten.

Intervju nummer 2 – en fallstudie

Jag intervjuar ett äkta par. Mannen är 81-årig och frun 75-årig. Mannen har bott hela sitt liv i Merikart. Hans far var en av familjens 8 barn, när familjen flyttade från Vörå till Merikart år 1889. Familjen var helt svenskspråkig men på den tiden var Merikart en så liten by med en stor andel av svensk- eller tvåspråkiga invånare, att det kändes lätt att köpa ett eget hus och bosätta sig där. Ungefär samtidigt råkade relativt många svenskspråkiga familjer flytta in. Några av mannens fars syskon blev mest finskspråkiga, några tvåspråkiga, medan några förblev mest svenskspråkiga.

Mannens far gifte sig med en vöråbo och de bosatte sig fortfarande i Merikart. Hans mor var alltså svenskspråkig men lärde sig att tala litet finska t.ex. med tjänstefolk. Till sina fem barn talade hon enbart svenska även om barnen svarade på finska särskilt när de blev lite äldre. Mannen har fyra syskonen, varav alla är tvåspråkiga men använder mest omgivningens språk beroende av makes/makas språk och området där de bor. Med syskonen talade han både svenska och finska, men oftast finska tycker han. Med kompisar, bybor och tjänstefolk m.fl. talade han båda språken efter behov, men i praktiken var det oftast finska. Han har alltid gått i skola på svenska, men i skriftskolan och militären på finska. Han talade svenska i skolan med kompisar. Läraren var noggrann med att alla skulle använda enbart svenska i skolan. Men på fritiden bland skolkompisar var det ingen skillnad mellan språken, man använde det som man nu råkade använda. Dessutom hade han många finskspråkiga kompisar. I ett större sällskap användes ofta finska eftersom alla förstod detta. Han berättar att växla mellan språken var helt vanligt hemma hos hans svenskspråkiga kompisar, men att det fanns också

sådana, särskilt äldre, människor som lärde sig endast lite finska, och hos dem ville man vara artig och tala svenska i större utsträckning. Han berättar att nu, efteråt tänkt, kunde de finskspråkiga kompisarna vara nog ganska ute hos familjer där en eller två föräldrar använde endast svenska och barnen svarade på båda språken. Det kunde också hända att man ville dölja någonting för någon och då kunde man använda det språk den andra inte förstod, t.ex. i någon familj kunde en svärmor tycka att svärdottern inte behöver veta allt.

Han tycker att finska är hans modersmål, även om han ofta klassificerats som svenskspråkig av andra människor. För honom känns finskan som modersmål eftersom han har använt och använder mest finska.

Mannen berättar om sin skoltid följande: Det fanns kring och under 20 elever i den svenska skolan i Merikart på 1930-talet. Den första klassen i skolan var en s.k. nollklass, som väl motsvarat förskolan i dag, men var avsedd närmast för att förbättra elevernas svenskkunskaper. Läraren i skolan var alltså noggrann med att alla använder enbart svenska i skolan. Eleverna från tvåspråkiga familjer i Lillkyro deltog i svensk skolundervisning i Merikart svenska skola, samt några finskspråkiga föräldrar i Merikart ville att deras barn skulle gå i en svensk skola för att bli tvåspråkiga. Direktionen i den finskspråkiga skolan ”tävlade” om elever, därför blev elevernas språkkunskaper och registrerat modersmål, även föräldrarnas färdigheter i svenska, regelbundet inspekterade av en skolinspektör.

Hans fru är från Storkyro och finskspråkig. De gifte sig år 1949, bodde i 14 år i det gamla huset vid ån, och flyttade efter storskiftet 1963 som så många till det förflyttade och ombyggda huset några kilometer. De är jordbrukare. De har två söner och en dotter, alla barn har finska namn. I familjen har dock svenskan använts så mycket att barnen har blivit tvåspråkiga. Till detta har förstås han men i stort sett hans släktingar, särskilt hans mor, medverkat. Sönerna har gått i den svenska skolan i Merikart, men därefter i finska skolor i Lillkyro och Vasa. Frun berättar att hon har lärt pojkarna att läsa och hjälpt med läxorna – på svenska. De tycker att pojkarna talade mest finska hemma men hade svenska kompisar. Båda sönerna är gifta med en finsk kvinna och

man kan säga att deras barn är finskspråkiga även om de kan svenska. Dottern gick i en finsk skola eftersom den svenska skolans verksamhet upphörde 1966. Hon gifte sig med en svenskspråkig man, har använt svenska i familjen och i arbetsuppgifterna och föräldrarna berättar att hon är den svenskspråkigaste av deras barn. Två av dotterns barn är mest svenskspråkiga, två är mest finskspråkiga, paret tror att det beror mest på omnejden där de bott. Alla barnbarn talar dock finska med dem.

Paret berättar att finskan är deras gemensamma språk. De talar finska med släktingar, vänner, grannar, bybor och i butiker, kanske då och då svenska. Det kan hända att mannen talar svenska med sina svenskspråkiga släktingar, särskilt om de inte kan finska riktigt bra. De läser finska tidningar och böcker oavsett de svenska tidningar som dottern tidvis kommer med. De väljer TV-program de tittar på enligt intresse, inte medvetet enligt språket. Om de tittar på svenska program översätter mannen samtidigt för frun. Mannen tycker att det är intressant att titta på svenska program med finsk text eller tvärtom, eftersom han samtidigt kan lära sig nya eller moderna ord eller göra jämförelser mellan talets och textens olika satsbyggnad. Paret berättar också att nästan varje dag lägger de märke till dialektala eller svenskpåverkade ord som mannen använder och som avviker från finskans. Ett exempel plockades fram under diskussionen: tavlans ramar heter enligt mannen 'raamit' men enligt frun heter det 'kehykset'.

Mannen säger att han använde mer svenska i ungdomen, nu är det som ovan konstaterats mest finska. Språken gör honom ingen skillnad varken nu eller i ungdomen och han förhåller sig öppet till båda språken och båda språkgrupperna. Han tycker att förhållandet mellan de svensk- och de finskspråkiga alltid har varit bra i Merikart, man har alltid sällskapat och jobbat med varandra och använt båda språken helt fritt och omväxlande.

Ett frågeformulär – en fallstudie

Hon är en 52-årig kvinna som är född i Vasa. Hennes barndomshems språk var svenska och hon har gått i en svensk skola och studerat på svenska. Hon tycker att svenska är hennes modersmål. Hon började lära sig finska aktivt under studierna eftersom hon jobbar inom sjukvården och behöver finska med patienter. Hon tycker att för henne var studierna och arbetet ett bra sätt att gå över tröskeln att börja prata finska. Nu går det helt bra.

Hon är gift med en man som har finska som modersmål. Hon talar svenska med sin man, mannen talar för det mesta finska med henne men även svenska. Mannen måste dock vara duktig på svenska eftersom han jobbar som svenskspråkig präst. De flyttade till Merikart för 16 år sedan för de hittade ett hus med stor vacker tomt där. De har fyra barn som nu är över och under 20 år. Alla barn har gått i den finska skolan i Merikart eftersom föräldrarna ville att barnen skulle bli bekanta med Merikartbarnen. Hon har alltid talat svenska med barnen. När barnen var små tyckte de ibland att det var pinsamt då mamman talade svenska med dem inför kamraterna. Hon själv upplevde det ibland som jobbigt att barnen inte hade så lätt att tala flytande svenska med mamman när det gällde mer personliga saker eftersom finskan var starkare för dem. Men hon tycker att barnen klarar sig bra på båda språken i dag och att tvåspråkighet är en rikedom. Det tycker barnen själva också. En av dem har konstaterat nyttan av tvåspråkighet i sitt arbete och en annan ska börja studera i Sverige.

Hon använder både svenska och finska i arbetslivet, bland släktingar, vänner, grannar och bybor, samt när hon handlar i Merikart eller i Vasa. Hon skriver att hon har flera vänner i Merikart som hon pratar svenska med. I Vasa tycker hon att hon är litet för snabb att börja tala finska. Tvåspråkigheten gäller också all massmediekonsumtion hos henne. Hon tycker att hon satsar målmedvetet på tvåspråkighet och det framgår tydligt av hennes svar. Hon har målmedvetet lärt sig finska som tillägg till svenska för arbetslivet, med sina egna barn har hon målmedvetet använt svenska som tillägg till finska för deras skull. I dag talar vi alltså om tvåspråkigheten hos henne och i hela familjen.

Hon tycker att merikartborna i allmänhet förhåller sig positivt till svensk- eller tvåspråkigheten. Många kan ju svenska och även hon påpekar att det har funnits en svensk skola i byn. Hon har inte upplevt något negativt med tanke på svenska språket.

5.5. Undersökningens slutsatser

Alla de familjer som valdes som objekt i undersökningen kan uppfattas som tvåspråkiga. Trots att det ena språket dominerar i några familjer har tvåspråkigheten en given plats i dessa familjer. Språkvanorna i en familj kan förändras eller de kan snarare ses som en dynamisk process av förändringar. (Herberts 1991: 13, 65). Detta stämmer också i de undersökta familjerna.

Det finns forskningsresultat som bevisar att ju svenskspråkigare ort man lever på desto mera svenska använder man (Sillander 1993: 57). Omvänt kan man konstatera att ju finskspråkigare ort man lever på desto mera finska använder man. Ju mindre minoriteten är, desto mer tvåspråkig måste den vara för att klara sig (Allardt & Starck 1983: 283). Allt detta stämmer i Merikart i det avseende att byn och kommunen, alltså omgivningen, är finskdominerade och de svenskspråkiga använder mest finska i vardagliga sammanhang i deras närmiljö så att de kan nästan utan undantag nuförtiden kallas tvåspråkiga.

Ett särdrag i Merikart är dock de gamla tvåspråkiga anorna och det stora antalet svensk- och tvåspråkiga invånare under århundraden. Svenskans ställning och proportion var relativt högre tidigare. Den svenska skolan skapade en viss gemenskap och hade symbolvärde för de svenskspråkiga. I dag karakteriseras byn i allt större utsträckning av förflyttningen och av de många arbetspendlare mellan den tvåspråkiga staden och hembyn. Blandäktenskapen är tydligen den viktigaste orsaken till tvåspråkigheten. Trots att tvåspråkigheten är utbredd både kollektivt och individuellt, används svenska flitigt i familjerna och i mer privata sammanhang såväl som på arbetsplatserna.

Merikartsvenskarna – eller de tvåspråkiga i Merikart – utgör snarare en öppen än en sluten minoritet (Allardt & Starck 1981: 279). Dessutom tas den språkliga öppenheten som given både på svenskt och på finskt håll. Det är helt naturligt att man vid behov byter mellan de båda språken. Blandäktenskapen har varit och är mycket vanliga i byn. Man kunde även säga att svensk- och tvåspråkigheten i Merikart utgörs av två beståndsdelar: av det gamla och av det nyare. Den månghundraåriga svenska bosättningen och blandäktenskapen skapar den äldre delen, men nytt blod rinner in naturligtvis genom blandäktenskapen men också genom förflyttningen. De två delarna blandas förstås samman men den nyare invasionen och viljan att behålla och förmedla tvåspråkigheten garanterar svenskhetens liv i byn i framtiden.

I den mån som båda språken talas såväl hemma som i övriga sammanhang kan vi inte tala om diglossi, då de två språken inte mera fyller skilda funktioner, utan enbart om allmänt utbredd tvåspråkighet. Tvåspråkigheten är mycket flexibelt så att man i en situation använder svenska medan i en annan föredrar man finska beroende på behovet eller omständigheterna. För många existerar ingen egentlig språkgräns utan det förefaller naturligt att använda det ena eller det andra språket. Massmediekonsumtionen får en relativt viktig betydelse i många tvåspråkiga merikartbors liv särskilt när det gäller att engagera sig i det svenska språket. Man kan lite överdrivet säga att brist på den svenskspråkiga skolan eller övriga institutioner i området symboliserar hela gruppens liv i byn i den meningen att tvåspråkigheten lever under ytan, utan samhällets tjänster och utan ett tecken på sig själv, men fortsätter att existera genom övriga förutsättningar.

Jag fick den uppfattningen att informanterna hade en positiv inställning till den här typens forskning. Personer som svarade på frågeformulärets frågor skrev ofta sina egna kommentarer på svarsblanketten. Jag förstod att de hade redan tidigare funderat på tvåspråkigheten i olika livssituationer eller på sina egna så som på hela familjens språkstrategier. Personer som jag intervjuade tyckte att det var intressant att få vara med i undersökningen och de var intresserade av tvåspråkigheten både som fenomen och som en del av sitt eget liv. Ett särdrag för alla informanter var att de verkade vara språkligt medvetna. Alla tyckte också att tvåspråkigheten är en gåva eller en rikedom i

deras personliga liv, trots att några tyckte att omgivningen förhåller sig negativt till den. Det framgick tydligt av svaren att alla ville behålla tvåspråkigheten och var villiga att befrämja tvåspråkigheten i framtiden. Några strävade medvetet efter tvåspråkigheten i familjen. Enligt min uppfattning förhöll sig ingen av informanterna väldigt dramatiskt till svensk- eller tvåspråkigheten, inte till finskheten heller. Forskare tycks vara eniga om att svenskheten i Finland allt oftare kommer att vara tvåspråkigheten i Finland och likadana slutsatser kan man dra på grund av den här undersökningen också. Det tycker jag kan inte ses som ett hot mot svenskheten eller finlandssvenskheten, utan närmast som en förändring i den. Svenskheten kommer säkert inte att försvinna. En tendens mot och vilja att behålla svenskheten finns även om man oftast är tvåspråkig. Resultaten av den här undersökningen återspeglar en bild av en medveten men lugn verklighet på gräsrotsnivån med två språk.

Urvalet av familjerna i undersökningen var begränsat. Man kan alltid spekulera i resultaten. Urvalet kan dock sägas vara representativt eftersom olika – säkert inte alla – uppfattningar kunde presenteras. Omständigheterna hos familjerna är intressanta och utgör ett bra ämne för fortsatt forskning.

En beskrivning av den historiska utvecklingen och den empiriska undersökningen skapar tillsammans bilden av en livlig och lugn samvaro mellan det svenska och finska språket i Merikart. De språkliga omständigheterna i Merikart är av en egen art men likheter med andra orter, med tvåspråkigheten i hela landet och med olika teorier kunde tas upp. De undersökta familjerna visar också upp olika omständigheter. Språkbeteendet och de därav avledda hypoteserna och teorierna är i stort sett universella. Svenskhetens historia i Merikart är lång och intressant, svenskhetens läge i dag verkar vara levande och stabilt. I stället för svenskheten kan man tala om tvåspråkigheten i Merikart såsom i allt större utsträckning i hela landet. I min undersökning kunde jag beskriva åtminstone i huvuddrag helhetsbilden och utvecklingen i Merikart men lyfte också enstaka fall fram, några av dem kan sägas vara typiska men några förefaller överraskande. Tvåspråkigheten i Merikart består ju av många och olika delar.

LITTERATUR

- Allardt, Erik & Starck, Christian (1981). *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Blomberg, Harri (2007). *Mörtmark – den svenska utposten i öster*. Citerat 9.2.2007: <http://sydaby.eget.net/swe/mortmark.htm>
- Brunell, Viking (1992). Finlandssvenskans framtid i skolperspektiv. I *Finlandssvenskans framtid. Rapporter från en språkvårdskonferens i Vasa den 4 och 5 maj 1992*, 109-122. Red. Sven-Erik Hansén & Christer Laurén. Skrifter utgivna av Svensk-Österbottniska Samfundet nr 48. Vasa: Svensk-Österbottniska Samfundet.
- Dahlstedt, Karl-Hampus (1970). *Massmedierna och språket*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 41. Stockholm: Läromedelsförlagen Svenska bokförlaget.
- Dell'Aquila, Vittorio (1997): Mapping the languages of Europe. I *Flerspråkighetens dimensioner. Individ, familj och samhälle*, 103-121. Red. Kjell Herberts, Christer Laurén, Ulla Laurén & Solveig Strömman. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 26. Vaasa.
- Dell'Aquila, Vittorio & Gabriele Iannàccaro (2004). *La pianificazione linguistica. Lingue, società et istituzioni*. 1a edizione, febbraio 2004. Università / 555 Linguistica. Roma: Carocci editore.
- Einarsson, Jan (2004): *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Fiilin, Ullamaija, Leif Nyholm, Liisa Paavola, Heikki Paunonen & Marika Tandefelt (1980). *Helsingfors två språk. Rapport 1*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B nr 4. Helsingfors.
- Finnäs, Fjalar (1997). Språkregistreringen i Finland. I *Flerspråkighetens dimensioner. Individ, familj och samhälle*, 95-102. Red. Kjell Herberts, Christer Laurén, Ulla Laurén & Solveig Strömman. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 26. Vaasa.
- Frågeformulär. Det tvåspråkiga och mångkulturella Vasa*. Åbo Akademis forskningsinstitut i Vasa. Vasa stad.
- Grönholm, Maija (1988). *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Akademisk avhandling vid Åbo Akademi. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- GT 7. *Tiekartta 1:20 000. Vägkarta*. Karttakeskus.

- Hannerz, Ulf (1972). Socialantropologin och språket. I *Språk och samhälle. Språk-sociologiska problem*, 195-207. Red. Bengt Loman. Lund: Liber Läromedel.
- Herberts, Kjell (1980). *Vasasvenskarna. 2. Tvåspråkighet och språkbruk*. Forskningsrapporter N:o 36. Åbo: Svenska litteratursällskapet i Finland nämnd för samhällsforskning.
- Herberts, Kjell (1981). *Vasasvenskarna. 3. Massmediekonsumtion*. Forskningsrapporter N:o 38. Åbo: Svenska litteratursällskapet i Finland nämnd för samhällsforskning.
- Herberts, Kjell (1991). *Tolv tvåspråkiga familjer*. Forskningsrapporter nr. 15. Vasa: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning.
- Huurre, Matti (1995). *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*. Helsinki: Otava.
- Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher (1991). *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Jaakkola, Magdalena (1973). *Språkgränsen. En studie i tvåspråkighetens sociologi*. Aldusserien 408. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers.
- Karttunen, M. O. (1964). *Kyrönmaan vaiheita. Isonkyrön, Vähänkyrön ja Ylistaron kotiseutukuvaus*.
- Karttunen, M. O. (1958). *Vähänkyrön koulut. 1858-1958. Satavuotiskertomus*.
- Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2005. Kvantitativa indikatorer för utbildningen 2005.* (2006.) Red. Timo Kumpulainen. Opetushallitus. Internet-version. Citerat 9.1.2007: [http://www.oph.fi/info/tilastot/Indikaattorit 2005.pdf](http://www.oph.fi/info/tilastot/Indikaattorit%202005.pdf)
- Kukko, Pauli (2005). *Merikaarto. Historia*. Internet-version. Citerat 29.1.2007: <http://www.merikaarto.com/Historia/index.html>
- Kukko, Pauli (2000). *Vähäkyröläiset vesillä. Vähäkyröläisten merikalastus, hylkeenpyynti ja muu vesillä liikkuminen entisinä aikoina*. Pohjanmaan historiallisen seuran Juuret Kyröössä -toimikunnan julkaisuja No 1.
- Lankinen, Juha (1994). *Kärlek till det skrivna ordet. Om de österbottniska mystikernas handskriftstradition i Lillkyro med omnejd under 1700- och 1800-talen*. I *De allmänna biblioteken i Finland 200 år. Festskrift*. Internet-version 1997. Citerat 2.2.2007: <http://lipas.uwasa.fi/~sukkula/juhlakirja/lankinenru.html>
- Laurén, Christer (1990). *Språkbadsskolan och dess möjligheter i Karleby. I Karlebyprojektet. En dokumentation av forskning kring tvåspråkighet i Karlebynejden 1987-90*, 109-115. Red. Kjell Herberts & Ann Högnäs-Sandström. Forskningsrapporter nr. 11. Vasa: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning.

- Laurén, Ulla (1981). *Blandäktenskap och val av skolspråk i Vasa*. Forskningsrapporter N:o 37. Åbo: Svenska litteratursällskapets i Finland nämnd för samhällsforskning.
- Loman, Bengt (1972a). *Språk och samhälle. Språksociologiska problem*. Lund: LiberLäromedel.
- Loman, Bengt (1972b). Språksociologi. I *Språksociologi*, 19-41. Översatt og redigerat av Jan Engh, Eskil Hanssen, Kjell Ivar Vannebo & Geir Wiggen. Oslo - Bergen - Tromsø: Universitetsforlaget.
- Merikaarron koulu*. Internet-version 2007. Citerat 15.2.2007: <http://www.merikaarto.com/Koulu/index.html>
- Nordenstreng, Kaarle (1977). *Kommunikationsteori om massmedierna och kunskapsprocessen i samhället. (Tiedotusoppi; johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen, översättning av Nils-Börje Stormbom.)* Stockholm: Awe/Gebers.
- Nyholm, Leif (1980). Svenskan i Helsingfors. I *Helsingfors två språk. Rapport 1*, 42-75. Red. Ullamaija Fiilin, Leif Nyholm, Liisa Paavola, Heikki Paunonen & Marika Tandefelt. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B nr 4. Helsingfors.
- Perinnealbumi. Etelä-Pohjanmaa 2* (1982). Toim. Olavi Antila, Marjut Anttonen & Risto Koivisto. Kuopio: Kimy-kustannus.
- Sandlund, Tom (1972). Språkgruppsidentifikation och språkbruk i Finland. I *Språk och samhälle. Språksociologiska problem*, 113-134. Red. Bengt Loman. Lund: LiberLäromedel.
- Sillander, Kenneth (1993). *Finlandssvensk kulturkonsumtion i sex tvåspråkiga städer. IV Det svenska språkets vardagsanvändning. Språkgrupp och mobilitet. MOB.NO.25,1993*. Forskningsrapporter nr. 25. Helsingfors: Svenska litteratursällskapets nämnd för samhällsforskning.
- Skutnabb-Kangas, Tove (1981). *Tvåspråkighet*. Lund: LiberLäromedel.
- Skutnabb-Kangas, Tove (1986). *Minoritet, språk och rasism*. Upplaga 1:1. Malmö: LiberLäromedel.
- Strömman, Solveig (1997). Utan efter- eller baktankar. Språkval på tvåspråkiga arbetsplatser. I *Flerspråkighetens dimensioner. Individ, familj och samhälle*, 21-35. Red. Kjell Herberts, Christer Laurén, Ulla Laurén & Solveig Strömman. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 26. Vaasa.

Suomi.fi (2006). Internet-version. Citerat 15.2.2007: <http://hosted.kuntaliitto/fi/skriptit/tilastot/kuntakortti2.asp?kieli=1 &knro=942>

Suomenmaa VII: Vaasan lääni (1925). Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja. Toim. J. E. Rosberg, Kaarlo Hilden, Kustavi Grotenfelt. Porvoo: WSOY.

Taittonen, Reijo (1999). *Vähänkyrön esihistoria. Rautakautinen Kyrönjokisuisto*. Vähäkyrö-seuran julkaisu no 5.

Tandefelt, Marika (1988). *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. Doktorsavhandling framlagd vid Uppsala universitet 1988. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Multiethnica Upsaliensia 3. Uppsala.

Tandefelt, Marika (1996). *På vinst och förlust. Om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen*. Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan. 35. Helsingfors.

Thelander, Mats (1974). *Grepp och begrepp i språksociologin*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 6. Sjätte tryckningen. Lund: Studentlitteratur.

Trudgill, Peter (1974). *Språk och social miljö. En introduktion till sociolingvistiken*. (*Sociolinguistics*, översättning av Margareta Thelander.) Stockholm: Bokförlaget PAN/Norstedts.

Täs näin meirän kesken sanottuna – kaskuja ja tarinoita Vähänkyrön murteella (2000). Toim. Kerttu Uusitalo & Eila Erkkilä. Vähäkyrö: Vähänkyrön kansalliset seniorit ry, Eläkeliitto Vähänkyrön yhdistys ry.

Bilaga 2. Frågeformuläret

Hej!

Jag skriver min pro gradu-avhandling vid Vasa universitet om språksociologi på språkgränsen och tänker använda Merikart som exempel i avhandlingen. Merikart är sedan gammalt en tvåspråkig by mellan ett finsk- och ett svenskspråkigt område. Tvåspråkigheten kan uppfattas på olika sätt. Merikart har gamla tvåspråkiga anor och jag vill undersöka hur de tvåspråkiga själva upplever att det fungerar i dag.

Jag skickar frågeformuläret till slumpmässigt utvalda merikartbor i olika ålder. Jag hoppas att du kan ge några minuter åt att svara på frågorna. Oberoende om du är enspråkig eller tvåspråkig är det viktigt att du svarar. Du svarar givetvis helt anonymt. Det ifyllda formuläret sänds portofritt i det bifogade svarskuvertet, helst inom två veckor.

Jag ger gärna mera information tel. 050 - 573 99 62 eller teija.vanhala@netikka.fi.

Ett varmt tack för samarbetet!

Med vänlig hälsning

Teija Vanhala
Järvenkyläntie 25
66500 Vähäkyrö

1. Kön kvinna
 man
2. Födelseår 19_____
3. Hur många personer bor i hushållet?
 bara jag själv 2 3 4 5 6 eller flera
4. Hur många av dessa är barn i åldern 0-18 år? _____ barn
5. Har du vuxna barn som flyttat hemifrån? _____ barn
6. Var växte du (i huvudsak) upp? _____
7. Vilket är ditt modersmål? svenska
 finska
 svenska och finska
8. Hur länge har du bott i Merikart? _____
9. Varför bor du nu i Merikart eller varför flyttade du till Merikart?
 äktenskap
 arbetsplats
 trivsamt område
 annan orsak: _____
10. Vilket modersmål har din make/maka/sambo?
 svenska
 finska
11. Vilket/vilka är/har varit dina barns skolspråk?
 svenska
 finska
Varför: _____

12. Vilket/vilka språk använder du/har du använt i följande miljöer och sammanhang?

	svenska	finska
Ditt barndomshem	☐	☐
Skola (åldern 7-15)	☐	☐
Studier (åldern över 15)	☐	☐
Ditt nuvarande hem	☐	☐
Med dina släktingar	☐	☐
Med makes/makas/sambos släktingar	☐	☐
Bland vänner	☐	☐
Med grannar och bybor	☐	☐
Arbetsliv	☐	☐
Dagstidningar	☐	☐
Veckotidningar, romaner	☐	☐
Radioprogram	☐	☐
TV-program	☐	☐
Internet	☐	☐
När du handlar i Merikart t.ex. på Haanpää	☐	☐
När du storhandlar t.ex. i Vasa	☐	☐

13. Tycker du att du målmedvetet satsar på

- svenska
- finska
- tvåspråkighet

Varför? _____

14. Hur förhåller sig merikartborna i allmänhet till svenskspråkigheten/tvåspråkigheten?

- positivt
- neutralt
- negativt

Kommentar: _____

15. Kommentarer till frågorna, till tvåspråkigheten etc.
